

3.8442
P
УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ О.М. ГОРЬКОГО

963685

78.34(4укр-43ап)2

P32

РЕГІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА: РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Матеріали
науково-практичної конференції

13 жовтня 2004 року

Запоріжжя
2004

78.34 (4Укр-43ап)?

P32

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІ
ОБЛАСНА УНІВЕРСАЛЬНА НАУКОВА БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ О.М. ГОРЬКОГО

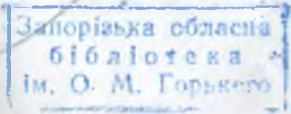
РЕГІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА: РОЗВИТОК ПОТЕНЦІАЛУ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ

Матеріали
науково-практичної конференції

13 жовтня 2004 року

963685

Запоріжжя
2004

ББК 78.34(4Укр – 4Зап)751.2ф
УДК 027.53(477.64)(047)
Р-32

Висловлюємо щиру вдячність видавничо-книготорговельній компанії “Кондор” за фінансову допомогу у виданні цього посібника

Р-32 Регіональна бібліотека: розвиток потенціалу в сучасному інформаційному просторі: Матеріали науково-практичної конференції / Уклад.: Н. Купреєва, І. Степаненко. – Запоріжжя: Поліграф, 2004.– 41 с.

Збірник містить доповіді та повідомлення учасників ювілейної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю від дня заснування Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. М. Горького. У роботі конференції взяли участь представники місцевих органів влади, провідні бібліотечні фахівці, науковці, громадськість області.

УДК 027.53(477.64)(047)

© Видавництво “Поліграф”, 2004

Л. М. Бельмас,
*начальник управління
культури облдержадміністрації*

Регіональна бібліотечна політика: програма розвитку та шляхи реалізації

Бібліотечна політика не існує ізольовано. У відповідності до основних функцій бібліотек вона є складовою частиною культурної, освітньої та інформаційної політик. На рівні регіону головним суб'єктом державної бібліотечної політики є управління культури обласної державної адміністрації. Соціально-економічні перетворення в країні в цілому, і в Запорізькій області зокрема, входження нашої держави в світовий інформаційний простір якраз і визначають на нинішньому етапі основні напрямки регіональної бібліотечної політики. При цьому головну мету ми вбачаємо у сприянні створенню і функціонуванню системи бібліотечного обслуговування, здатного забезпечити жителям області максимально швидкий, повний і вільний доступ до інформації.

Основним законодавчим інструментом для реалізації цих завдань є Закон України “Про бібліотеки і бібліотечну справу” та постанова Кабінету Міністрів України “Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення публічними бібліотеками”. Важливим нормативним актом, який визначає стратегію та організаційну основу створення органами виконавчої влади регіону правових, фінансово-господарських, адміністративно-управлінських умов для забезпечення і всебічного розвитку культури, в тому числі і бібліотек, стала регіональна Програма розвитку культури Запорізької області на 2001-2004 роки. Позитивну роль у вирішенні найболючішої проблеми оновлення книжкових фондів, безперечно, відіграє цільова регіональна програма “Поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року” (бюджет останньої, зокрема по обласних бібліотеках, у 2004 році зріс до 850000 грн). Зараз на завершальній стадії знаходиться робота над обласною Програмою збереження бібліотечних та архівних фондів на період до 2007 року, завдання якої – привернути увагу владних структур, благодійних організацій, бібліотечної спільноти до проблем збереження книжкових фондів. Крім того, бібліотеки області, які ніхто не може замінити в інформаційній діяльності, відіграють значну роль у виконанні більшості регіональних програм: “Відродження та розви-

ток традицій Запорізького краю”, “Охорона та відтворення довкілля”, “Молодь Запоріжжя”, “Сільське подвір’я” та ін.

Сьогодні в області функціонує 521 публічна бібліотека системи Міністерства культури і мистецтв України, послугами яких користується понад 547 тис. жителів, із них 30% складають мешканці сільської місцевості. На жаль, в останні роки спостерігається стійка тенденція до зменшення інформаційного потенціалу бібліотек (обсяги книжкових фондів щорічно зменшуються в середньому на 95-100 тис. прим.) і зараз сукупний книжковий фонд складає 7,8 млн. одиниць зберігання.

Основний фінансовий тягар у забезпеченні бібліотек періодичними виданнями та книгами лягає на місцеві органи влади, і вони далеко не завжди успішно справляються з цим завданням. Опікуючись цією проблемою, управління культури підтримало ініційовану ОУНБ імені О. М. Горького та ЗБА у 2002 році благодійну акцію “Сільська бібліотека”. Саме завдяки їй до книжкових фондів сільських книгозбірень додатково надійшло за 2 роки біля 9 тис. прим. видань. Нинішнього року за підтримки голови обласної державної адміністрації всі бібліотеки регіону отримали популярну енциклопедію “Запорожський край” (автор В. Супруненко). Надіємося, що в найближчому майбутньому наші книгозбірні поповняться ще одним цінним виданням – двохтомною ілюстрованою енциклопедією “Запорізька область”.

Ще однією важливою проблемою, без вирішення якої нині неможливо говорити про сучасну систему бібліотечного обслуговування в регіоні, є комп’ютеризація бібліотек. Однак через фінансові негаразди, а нерідко і через людський фактор (нерозуміння окремими представниками владних структур ролі сучасних інформаційних технологій у забезпеченні вільного доступу жителів до бібліотечних ресурсів) нам поки що не вдається на адміністративному рівні впливати на процес розвитку інформатизації бібліотек області. Тому темпи цієї роботи все ще не відповідають вимогам сьогодення, оскільки технічне оснащення, програмне забезпечення бібліотек, у т. ч. і в головній книгозбірні – ОУНБ імені О. М. Горького, вирішуються методом самофінансування (за рахунок коштів, отриманих від надання платних послуг, благодійної допомоги, грантових угод). Управління культури визначає модернізацію бібліотечної справи пріоритетним напрямком на найближчий час і зараз розпочинає роботу над відповідною цільовою регіональною програмою. Ця проблема ввійде також складовою частиною і до Програми розвитку культури Запорізької області на період до 2007 року. Ми дуже сподіваємося на підтримку депутатів

обласної Ради у вирішенні питання фінансового забезпечення інформатизації бібліотек.

Реалізація програм, творчих планів нереальна без кваліфікованих спеціалістів. І саме в бібліотечній сфері регіону ми маємо найстабільніший кваліфікований персонал. Із понад 1100 працюючих 70% мають вищу і середню спеціальну освіту та стаж роботи 15-20 років. Правда, в останні роки спостерігається відтік досвідчених кадрів зі значним стажем роботи (особливо це характерно для обласних бібліотек) в основному через незадоволеність рівнем заробітної плати та втратою престижу професії. Управління культури не може не хвилювати таке становище. З метою збереження спеціалістів ми внесли до фінансових органів свої пропозиції з детальними розрахунками стосовно введення в дію положень частини п’ятої статті 30 Закону України “Про бібліотеки і бібліотечну справу” щодо доплат за вислугу років бібліотечним працівникам. Маємо наміри підтримати рекомендації Міністерства культури і мистецтв України щодо внесення головної бібліотеки – ОУНБ імені О. М. Горького – до переліку особливо значущих регіональних установ. Зміні ситуації на краще, безперечно, сприятиме і встановлення з 2004 р. обласних премій за досягнення у розвитку бібліотечної справи (одна – колективна, дві – індивідуальні).

Нині вже ні в кого немає сумнівів у необхідності підготовки спеціалістів іншого, більш високого рівня професійної кваліфікації, і частково це завдання вирішуватиметься з відкриттям Запорізького факультету Київського Національного університету культури і мистецтв.

Потребує серйозного укріплення матеріально-технічна база бібліотек області, і хоча при існуючих обсягах фінансування не вдається суттєво впливати на її корінне поліпшення, та все ж у проекті регіональної Програми розвитку культури Запорізького краю на період до 2007 року ми намагаємося закласти позиції, пов’язані з підтримкою в нормальному робочому стані, передусім, провідних книгозбірень.

Відзначаючи сьогодні 100-річний ювілей визнаного лідера, центру бібліотечної роботи в регіоні, найстарішого закладу культури обласного підпорядкування – ОУНБ імені О. М. Горького, та зважаючи на цілі, масштаби і характер її діяльності, ми особливе значення приділяємо саме зростанню потенціалу цієї установи.

Безперечно, відповідальність за стан бібліотек і бібліотечного обслуговування регіону несе не лише влада, відповідальна за регіональну культурну політику, але й місцева громада. Висока повага громади

до бібліотек, розуміння населенням їх ролі у розвитку регіону, всіх соціальних груп і структур – запорука успішної реалізації бібліотечної політики.

І. П. Степаненко,
*директор ОУНБ імені О. М. Горького,
заслужений працівник культури України*

Статус і розвиток функцій регіональної бібліотеки в сучасних умовах

Сторічний ювілей головної книжкової скарбниці Запорізького краю – ОУНБ імені О. М. Горького – достойний привід озирнутися назад, поміркувати, оцінити успіхи і прорахунки, накреслити перспективи.

Вікова історія книгозбірні розпочалася 22 січня 1904 року із затвердження “Устава Александровской Екатеринославской губернии городской общественной библиотеки”¹⁾, а першого користувача новоутворена бібліотека прийняла 15 січня 1905 року. На момент відкриття її фонд налічував 1190 примірників видань. Багато випробувань випало на долю Бібліотеки. Були в її еволюції спади (1915-1922 роки) і підйоми (50-80 роки ХХ століття), трагічні ситуації (стовідсоткова втрата 175-тисячного фонду в роки Великої Вітчизняної війни) і радісні події (повоєнне відродження, отримання чудового Палацу книги, будівництво якого нерозривно пов’язане з особистістю її директора Анатолія Івановича Бальцера), змінювався статус (міська громадська – міська робітничка – центральна міська – обласна) і місце-

¹⁾ Устав Александровской городской общественной библиотеки. – Александровск: Тип. Л. Б. Штерна, 1904. – 12 с.

знаходження (вул. Олександрівська – вул. Покровська, 21 – вул. Соборна, 92 – вул. Чекістів, 30 – вул. Лепіка, 12 – вул. Спортивна, 14 – пр. Леніна, 142)²⁾, розширювалися функції (від класичної громадської бібліотеки до регіонального культурного, освітнього, науково-інформаційного, методичного центру) і структура (від звичних абонементу та читальні до 16 відділів, серед яких “наймолодші” – краєзнавства і автоматизації бібліотечних процесів).

Сьогодні Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека імені О. Горького – це 6-поверхове приміщення та 9 ярусів книгосховища, 52000 користувачів, 240000 відвідувань, 1,2 млн книговидач, 1,450 млн документів, 38 автоматизованих робочих місць, 2 Інтернет-центри (LEAP та IATP), 132 штатні співробітники. За параметрами роботи наша Бібліотека – одна з найбільших серед ОУНБ України і по праву займає виняткове місце в культурі Запорізького краю. У нелегкій соціально-економічній ситуації їй вдалося зберегти свої основні принципи: вільний доступ до інформації, безкоштовне бібліотечне обслуговування, орієнтація на соціальні потреби населення, залучення читачів до цінностей світової культури.

Безперечно, найважливішою функцією Бібліотеки є формування, збереження та надання в користування найбільш повного зібрання документів у межах області. Наші фонди – живий організм, який розвивається і за обсягами, і за структурою та змінюється з розвитком ОУНБ. Періодом кардинальних змін стали 90-ті роки ХХ століття. В умовах розладу системи централізованого комплектування ми активно шукали альтернативні джерела поповнення своїх фондів, зуміли частково подолати негативні наслідки руйнівного процесу і вийти на шлях поступального розвитку, зберігаючи і реалізуючи свою функцію головного універсального інформаційного центру. Позитивну роль у вирішенні фінансового забезпечення поповнення книжкових фондів відіграє відповідна регіональна програма (прийнята у 2003 році), хоча, на жаль, вона не гарантує захищеність у бюджеті витрат на комплектування. Зараз щорічно до фондів Бібліотеки надходить у середньому біля 30 тис. примірників документів, у т. ч. понад 1,5 тис. назв періодичних та інформаційних видань.

Особливе місце в меморіальній функції Бібліотеки належить збору з максимально можливою повнотою всіх краєзнавчих матеріалів та документів, виданих на території області, з метою їх довічного зберігання, і ми докладаємо чимало зусиль для отримання цієї про-

²⁾ Бальцер А. І. На службі народові // Нарис з історії Запорізької ОУНБ імені О. Горького. – Запоріжжя: Поліграф, 2002. – 84 с.

дукції. Зменшенню інформаційних білих плям регіонального ресурсу сприяє, зокрема, наша участь у щорічному книжковому ярмарку “Хортицькі джерела” та налагодження ділової співпраці з місцевими типографіями, видавництвами, авторами. Для створення і розповсюдження бібліографічної інформації про ці документи нами започатковано видання своєрідного літопису “Видавничі новинки Запорізького краю у фондах ОУНБ імені О. М. Горького за ... рік” (у світ вийшло вже 2 випуски).

Одним із стратегічних завдань Бібліотеки є забезпечення збереження зібрань – документальної спадщини краю. У 70-ті роки минулого століття, коли зводилося нинішнє спеціальне приміщення “горьківки”, тут на той період було вдало вирішено задачі найбільш комфортного обслуговування користувачів, створення оптимальних умов зберігання книг. Однак, останнім часом, у зв'язку з відсутністю стабільного і повного бюджетного фінансування, збільшення навантаженості на фонди (через зростання відвідуваності та розширення копіювання), умов і можливості збереження бібліотечних фондів головного регіонального книгосховища серйозно погіршилися, що підтвердили і результати моніторингу, здійсненого нещодавно за рекомендаціями Міністерства культури і мистецтв України. Потребує кардинального оновлення інженерно-технічне забезпечення установи (активно експлуатується 27 років), вкрай необхідне оснащення сучасним обладнанням книгосховища для контролю за режимом зберігання, дотримання умов пожежної безпеки, заходів захисту від крадіжок.

Ми розраховуємо на розуміння депутатами обласної Ради нашої професійної і моральної стурбованості станом збереження бібліотечних фондів ОУНБ, котрі мають регіональний статус та підтримку запропонованої нами цільової програми.

Публічна дозвіллево-просвітницька діяльність чи не найтрадиційніший напрямок нашої роботи. Бібліотека дійсно стала частиною суспільного життя регіону і працює у руслі тих напрямків, які розвиваються у його соціокультурній сфері. Презентації нових видань, зустрічі з письменниками, вченими, відомими людьми краю, книжкові виставки – це лише незначна частина різноманітної роботи, яку здійснює Бібліотека з метою популяризації літератури, активізації інтелектуального потенціалу, виховання культури читання різних верств населення. Причому вже звичним стало, що свої особливо резонансні виставкові експозиції ОУНБ організовує в рамках загальнообласних заходів, демонструючи їх учасникам унікальні частини зібрань. Знач-

не місце відводиться партнерству і співробітництву з органами влади, громадськими організаціями, засобами масової інформації, установами науки, культури, освіти, національно-культурними товариствами, особливо такими, як Російський рух України, “Алтин-Ай”, “Богемія”, “Роден край”. Саме розвиток громадських зв'язків дозволяє нам позиціонувати себе у місцевому співтоваристві, залучати партнерів, спонсорів (серед яких ВАТ “Мотор Січ”, ЗМКБ “Прогрес”, ТОВ “Flight”, книготорговельні фірми “Константа – І, ЛТД”, “Лекто’с, ЛТД”), створювати кращі умови для своїх читачів, користувачів наших ресурсів, підтримувати привабливий імідж установи.

Як свідчить світова та вітчизняна практика, докорінне оновлення бібліотеки, підвищення ефективності її функціонування на сучасному етапі можливе лише завдяки запровадженню нових інформаційних технологій і автоматизації бібліотечних процесів. П'ять років тому ми розробили концепцію власної комп'ютеризації (орієнтовний обсяг бюджетних витрат склав 380000 грн) і, не дивлячись на фінансові, матеріальні, кадрові труднощі, поступово набираємо обертів, нарощуємо потужності. Модернізація діяльності Бібліотеки закономірно висуває нові вимоги організаційного і змістового характеру. Зараз в автоматизованому режимі на базі програмного забезпечення “УДФ-Бібліотека” здійснюються процеси комплектування, обліку та наукової обробки нових надходжень, ведення електронного каталогу, створення електронних продуктів (БД) власної генерації тощо. У наших планах – збільшення кількості автоматизованих робочих місць для бібліотекарів і читачів, автоматизація процесів реєстрації і створення бази даних користувачів, їх обслуговування та доставки документів. Запровадження новітніх технологій як одного з пріоритетних напрямків розвитку дозволяє Бібліотеці надавати користувачам широкий спектр послуг, який особливо урізноманітнює доступ до мережних ресурсів Інтернету. До речі, розширенню інформаційних можливостей значною мірою сприяє активна участь ЗОУНБ в довгострокових проектах Посольства США в Україні, Британської Ради в Україні, Міжнародного фонду “Відродження”. На основі взаємовигідного співробітництва і партнерства та за рахунок отриманих грантів, зокрема, відкрито 2 Інтернет-центри (доступ користувачів Бібліотеки до мережі безкоштовний), почалася активна праця над розробкою Запорізького регіонального порталу. Загальна вартість цих проектів – біля 200 тис. грн.

Трансформується і набуває нових тенденцій науково-методична робота ОУНБ. Оновлення цієї ділянки головної регіональної бібліо-

теки відбувається у відповідності до сучасних вимог і можливостей з урахуванням останніх досягнень світової бібліотечної науки і практики. Поступово ми переходимо від керівництва діяльністю державних бібліотек області до наукового обґрунтування теперішнього стану і прогнозування розвитку бібліотечної справи регіону в цілому. Багатий матеріал для цього надає нам вивчення історії бібліотечної справи краю, яке нині займає одне із центральних місць у структурі діяльності нашої методичної служби. Дбайливе збереження і усвідомлення історичного досвіду, традицій дозволяє ретельніше відслідковувати закономірності та динаміку розвитку бібліотечної сфери, активно впливати на регіональну бібліотечну політику. Сьогодні, зокрема, для нас особливо актуальною стала проблема визначення стратегії розвитку сільських бібліотек в умовах місцевого самоврядування, яку ми вирішуємо через систему безперервної освіти (семінари-практикуми, конференції, “круглі столи”), шляхом методичних рекомендацій, консультацій. Варто зазначити, що і в ініційованій ОУНБ благодійній акції “Сільська бібліотека” чітко простежується характерна для нашої області традиція підтримки цих найвразливіших бібліотечних установ, бо ще в 30-ті роки минулого століття на Запоріжжі успішним був всенародний рух “Книгу – сільській бібліотеці”.³⁾

ОУНБ як центр бібліотечної роботи в регіоні докладає чимало зусиль для систематичного вивчення бібліотечної ситуації, своєчасного виявлення і системного аналізу змін, які відбуваються, попередження негативних тенденцій, прогнозування розвитку певних процесів. Предметом спеціальних наукових досліджень Бібліотеки, як правило, стають найважливіші проблеми бібліотечної діяльності на всіх рівнях територіальної організації. Так, останнім часом вивчалися потреби населення в бібліотечних послугах, питання організації бібліотечного обслуговування сільського населення, користувачів – студентів, діяльності бібліотек в умовах децентралізації, стану та перспектив формування бібліотечних фондів області. Узагальнені результати досліджень стають істотним інструментом розробки і реалізації регіональної бібліотечної політики.

Практичним доказом зростання наукового потенціалу головної книгозбірні області стали її серійні краєзнавчі видання останнього десятиріччя: “Дослідники рідного краю”, “Герої України – наші земляки”, “Літературне Запоріжжя”, щорічний календар “Знаменні та пам’ятні дати Запоріжжя”, які користуються заслуженим попитом у

³⁾ Книгу – селу. – Красное Запорожье. – 1925. – 29 сент. – С. 2.
Книгу – селу. – Красное Запорожье. – 1925. – 15 окт. – С. 2.

запоріжців. У середньому Бібліотекою щорічно готується і випускається 15-17 бібліографічних і методичних матеріалів, об’ємом понад 170 аркушів, загальним тиражем 1200 примірників.

Обсяг функцій, які виконує наша ОУНБ, безсумнівно, залежить від ступеню перспектив розвитку інформаційно-бібліотечного ресурсу та соціально-економічного потенціалу регіону. Нелегкі умови сьогодення змушують нас шукати інноваційні шляхи розвитку, перебудувати свою роботу. Першою серед установ культури області (з 1989 р.) Бібліотека розпочала пошук додаткових джерел фінансування своєї діяльності, і зараз власні кошти (від надання платних послуг за додатковий сервіс, благодійних внесків, отримання грантів) складають біля 15 відсотків від загальних бюджетних надходжень і спрямовуються на подальший розвій закладу. Залучення додаткової ресурсної допомоги завжди в центрі уваги робочої групи розвитку Бібліотеки.

Багатогранна діяльність ОУНБ імені О. Горького, ефективність її роботи в усі часи залежала від злагоджених дій колективу, розуміння і підтримки кожним її працівником прогресивних ідей, нелегких завдань, нових програм. Саме самовіддана праця багатьох поколінь фахівців стала запорукою визнання та авторитету Бібліотеки серед бібліотечної спільноти, колег інших закладів культури і мистецтва, громадськості, жителів міста. Яскраві особистості, справжні професіонали (А. Аврах, М. Ф. Гришко, Г. С. Рябошапка, А. І. Бальцер, І. Г. Бальцер, З. Г. Костиця, М. С. Бабенко, К. В. Богуславська, М. А. Шелленберг, Т. С. Сукманова, С. В. Пономарьова, К. Я. Протасова, С. Я. Вільчек, Г. П. Ратнікова та багато-багато інших) увійшли в літопис бібліотеки, а зараз їх справу успішно продовжують молодші покоління. Штат бібліотечних працівників сьогодні 91 чол., із них 78% мають вищу освіту, 18% середню спеціальну. Підвищенню професіоналізму персоналу сприяє розширення участі спеціалістів у всеукраїнських і міжнародних конференціях, тренінгах, проведення загальнобібліотечних конкурсів “Фахівець року” тощо.

Добрих слів вдячності заслуговують співробітники установи, які забезпечували і забезпечують її життєдіяльність. Це: Л. І. Ігнатюк, І. М. Лопаченко, М. Т. Літвінов, В. Я. Бондаренко, М. С. Хоменко, В. І. Ходус.

Та все ж кадровий потенціал головної бібліотеки регіону зараз викликає серйозне занепокоєння. Середній вік бібліотечних працівників складає 45 років, усе загрозливішим стає відтік молодих, талановитих, енергійних спеціалістів. Назріла нагальна потреба реально-го закріплення статусу ОУНБ у правових, регламентуючих докумен-

тах та забезпечення фінансової, кадрової, матеріальної підтримки владними структурами.

З плином часу виникають нові завдання, які вимагають постійного корегування стратегічних напрямків розвитку головної бібліотеки краю. Ми вважаємо, що основним в її діяльності на найближче майбутнє буде вирішення таких задач:

* розширення доступу до фондів ОУНБ як найбільшого ресурсу знань і інформації в регіоні шляхом розвитку "гібридності" її фондів;

* послідовне вирішення проблем, пов'язаних з отриманням, зберіганням і наданням користувачеві документів на різних носіях (електронних, паперових);

* пошук і розроблення нових форм обслуговування користувачів шляхом поглибленого вивчення їх інформаційних потреб;

* активне опанування електронним середовищем, формування власних БД (зокрема колекції рідкісних та краєзнавчих видань);

* розширення соціального партнерства та громадських зв'язків;

* удосконалення управління, організаційної структури та підвищення рівня компетентності персоналу шляхом участі його в різних навчальних програмах.

Н. А. Купресва,
заступник директора з внутрішньобібліотечної роботи ОУНБ імені О. М. Горького

Позабюджетні кошти у структурі фінансово-економічної діяльності Бібліотеки

Розширення бази фінансування за рахунок позабюджетних коштів для ЗОУНБ імені О. М. Горького, як і для багатьох бібліотек нашої держави, в сучасних економічних умовах є реальною необхідністю.

Формування асигнувань на утримання нашої Бібліотеки має свої історичні корені та певні традиції у поповненні бібліотечного бюдже-

ту. Як свідчать першоджерела, кошти Олександрівської Єкатеринославської губернії міської громадської бібліотеки, правонаступницею якої є ЗОУНБ імені О. М. Горького, 1904 року склалися:

"1) из ежегодных ассигнований Александровской Городской Думы;

2) из пожертвованной деньгами, книгами и материалами со стороны учреждений и частных лиц;

3) из платы за пользование библиотекой на дому и в помещении библиотеки;

4) из сборов с публичных чтений, концертов, спектаклей и т. п.;

5) из доходов с капитала и имущества библиотеки".¹⁾

Тобто і тоді, і тепер Бібліотека мала і має два джерела фінансування – бюджетне (від місцевих органів влади) і позабюджетне (від надання платних послуг, благодійництва, оренди тощо).

У протоколі від 21.09.1927 р. засідання Бюро культурно-соціальної секції Олександрівської міської ради зазначається, що "по кошторису для бібліотеки відпущено 4551 крб. 34 коп. і власних коштів 1104 крб. 50 коп. (19 відсотків – *авт.*). На власні кошти робиться передплата газет і журналів та утримується сторож (10 крб. на місяць). Крім цього, цими коштами доповнюються ті потреби, для яких не вистачає по кошторису з місцевого бюджету".²⁾

Сьогодні власні кошти Бібліотеки складають 161,8 тис. грн (11 відсотків від загального річного фінансування). Одним з головних джерел отримання додаткових коштів є платні і сервісні послуги, перелік яких налічує 24 найменування. Найбільш поширені з них: оформлення реєстраційних документів; підготовка бібліографічних списків на замовлення; подовження термінів користування документами; видача літератури за "нічним абонементом"; використання журналів мод та зняття викройок. З впровадженням нових інформаційних технологій введено послуги з використанням мережі Інтернет, електронного пошуку нових видань, доступу до тематичних баз даних, комп'ютерного набору текстів тощо. Зазначимо, що платними послугами у Бібліотеці визнано ті послуги, що потребують додаткових матеріальних витрат, інтенсифікації праці, високої кваліфікації працівників. При цьому розрахунок ціни здійснюється з урахуванням інтересів, платіжоспроможності користувачів (від 60 коп. – за використання особливо цінних видань до 7 грн – за користування АБД). Застосовуються піль-

¹⁾ Устав Александровской городской общественной библиотеки. – Александровск, 1904. – 12 с.

²⁾ ЗОДА, ФР-75, оп 1, спр. № 248, арк. 15

гові умови для окремих категорій споживачів – пенсіонерів, інвалідів, ветеранів.

Цікаві відомості щодо встановлення вартості користування бібліотекою на початку її діяльності відображено в архівних документах та дослідженнях: “За користування бібліотекою стягувалося по 3 крб. на рік. Ті, хто не вносив річної плати – оплачував по 30 коп. за місяць”. У 1924 році “службовці сплачували 25 коп., робітники 5 коп. за місяць. При запису до бібліотеки стягувалася одноразова застава: для службовців – 1 крб., учнів – 50 коп., робітників – 25 коп.”³⁾ Пізніше, 1927 р. “платня встановлена від 5 коп. до 75 коп. на місяць та застава – 50 коп. Діти, батьки котрих одержують зарплатню до 50 крб., нічого не платять, а інші дають 15 коп. за читання”⁴⁾

Ми постійно вивчаємо попит користувачів на сервісні послуги та вносимо необхідні корективи до їх номенклатури.

У сучасній структурі платних послуг значне місце також відведено інформаційно-бібліотечному обслуговуванню засобами МБА на договірних засадах. Щорічно за договорами обслуговуються 22 підприємства та організації міста на загальну суму 5 тис. грн.

Значні надходження Бібліотека отримує від надання своїх приміщень в оренду (майже 18 тис. грн), розрахунки оплати за яку здійснюємо у відповідності до вимог Тимчасової методики розрахунку використання плати за оренду майна спільної власності територіальних громад сіл, селищ і міст Запорізької області та узгоджуємо з управлінням з питань державних корпоративних прав ОДА.

Все активніше до бібліотечного бюджету надходить благодійна допомога. Вагомим джерелом отримання додаткових коштів стали гранти: “Інтернет для читачів публічних бібліотек” (LEAP, 25 тис. доларів США), відкриття Інтернет-центру (IATP, за сприяння Посольства США в Україні, 16 тис. доларів США) та “Створення інформаційних порталів” (7900 доларів США, за сприяння Міжнародного Фонду “Відродження”). На підтримку видавничих проєктів, зокрема серій біобібліографічних показників “Герої України – наші земляки” та “Дослідники рідного краю”, відгукнулися найкрупніші підприємства міста – ВАТ “Мотор Січ”, “Запоріжсталь”, КБ “Прогрес” та самі дослідники з особистими грошовими вкладеннями.

Тільки у 2003 році завдяки благодійництву фірми зовнішньої рек-

лами “Реклама-Сервіс” проведено оформлювальні роботи у відділах мистецтва, краєзнавчої літератури, статистичного обліку і контролю, МБА. Спонсорами придбано для Бібліотеки меблі, кондиціонер, копіювальний апарат “Мінолта”, телефонні апарати, віконні жалюзі (загальна сума допомоги перевищила 12 тис. грн). Напередодні ювілею від приватних осіб, книгорозповсюджувальних організацій, підприємств міста та завдяки створеному у Бібліотеці “Благодійному фондові” користувачів одержано біля 20 тис. грн.

Із року в рік збільшуються обсяги надходження до бібліотечних фондів дарунків книг від населення. Свої доробки також надсилають до Бібліотеки автори, видавці, редакції місцевих періодичних видань. За роки нерегульованого комплектування безкоштовно до ЗОУНБ імені О. М. Горького надійшло більше 32 тис. прим. друкованих творів.

Важливою умовою позабюджетного фінансування для нашої Бібліотеки, як і для інших бюджетних установ та організацій, є раціональне використання зароблених коштів. Кошти спеціального фонду витрачаються на поповнення книжкових фондів, поліпшення умов праці користувачів і співробітників, придбання зручного обладнання і сучасної комп’ютерної техніки, оплату комунальних послуг, матеріальне заохочення колективу.

У пошуках додаткових асигнувань ми активно застосовуємо засоби масової комунікації, звернення до керівників підприємств, бізнесових структур, особисті зустрічі з потенційними благодійниками.

З 2004 року у нас створена робоча група розвитку Бібліотеки, метою діяльності якої є посилення уваги до закладу, підвищення її престижу та авторитету серед різних груп населення регіону, активізація зусиль колективу на пошук та залучення позабюджетних коштів.

Не завжди наші намагання закінчуються матеріальними внесками з боку заможних людей, але разом з цим розширюється коло друзів, шанувальників Бібліотеки, і сподіваємося, що спільними зусиллями ми зробимо її ще кращою і привабливішою для жителів регіону.

³⁾ Бальцер А. І. На службі народів: (Нарис з історії ЗОУНБ імені О. М. Горького) 1905-1999. – Вид. 2. – Запоріжжя, 2003. – С. 6, 9.

⁴⁾ ЗОДА, ФР-75, оп. 1, спр. № 248, арк. 15.

Л.Ф.Ізюмова,
*заступник директора
з наукової роботи та інформатизації
ОУНБ імені О. М. Горького*

Інформатизація Бібліотеки: реалії та перспективи

Стратегія розвитку Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. М. Горького підпорядкована вирішенню завдань реалізації прав людини на вільний доступ до знань та інформації, що є суспільним надбанням. Для розв'язання зазначених проблем була розроблена Програма інформатизації Бібліотеки на 2001–2005 рр., яка передбачає якісно новий рівень виробництва і поширення інформації. Програма об'єднує комплекс заходів з модернізації установи на основі використання новітніх телекомунікаційних і бібліотечних технологій, відповідну координаційну діяльність здійснює створений у 2001 році відділ автоматизації.

Слід зазначити, що обласна бібліотека ще з 1993 року використовує комп'ютерні технології і, незважаючи на ряд несприятливих факторів (неможливість розширення штату співробітників, недостатнє фінансування), провела значний обсяг роботи з вирішення організаційних питань, придбання комп'ютерного і мережевого устаткування, навчання співробітників. Сьогодні парк ПЕОМ становить 38 машин (у т. ч. 34 – нового покоління, два сервери), 25 принтерів (у т. ч. 10 – лазерних, 2 – струйних), 3 сканери, 5 джерел безперебійного постачання електроенергії.

Згідно з Програмою реструктуризовано і налагоджено локальну кабельну мережу, яка об'єднує 15 станцій, придбано і встановлено програмну систему “УФД/Бібліотека”, розраховану на роботу в комп'ютерній мережі з використанням технології клієнт-сервер. Її переваги полягали також у тому, що це була єдина на той час розробка з орієнтацією на вітчизняного користувача, яка за своїми функціональними можливостями відповідала нашим потребам, підтримувала міжнародні комунікаційні стандарти, була здатна виставити каталог у мережі Інтернету, нарешті, вже використовувалася у практиці університетських бібліотек м. Запоріжжя. Зараз здійснюється використання “УФД” в частині засобів роботи з електронним каталогом та бібліотечним фондом щодо комплектування та обробки документів, налагоджено формування електронного каталогу Бібліотеки (загальна

кількість записів ЕК – нових надходжень та краєзнавчих і рідкісних видань, журнальних публікацій – становить понад 15 тис.), формування бази дескрипторів, предметних рубрик.

У процесі обслуговування користувачів, виконання технологічних процесів, пов'язаних із формуванням бібліотечних фондів, для професійної освіти Бібліотека використовує ресурси Інтернету (з 2001 року), а також можливості комунікаційного зв'язку у режимі електронної пошти (підключення до Інтернету здійснюється з використанням як некомутованих каналів, так і безпроводної технології радіомережі).

У 2002 році створено сайт Запорізької бібліотечної асоціації, а в минулому році була опублікована перша редакція власної веб-сторінки, що містила інформацію про бібліотечні ресурси – зведений каталог періодичних видань, які отримують провідні бібліотеки обласного центру, краєзнавча інформація та ін. Сьогодні ми презентуємо оновлений сайт ОУНБ.

У Бібліотеці організовано комплектування фонду електронних документів на автономних носіях (зокрема, фонд CD-ROM становить понад 200 дисків), доступ до світових ресурсів наукової інформації західних видавництв (участь у проекті INTAS). Для задоволення читачьких потреб використовувалися також БД Мінюсту “Нормативні документи”, “Закон” та ін. Комп'ютерні технології застосовуються у практиці переважної більшості структурних підрозділів Бібліотеки, у діловодстві та організації бухгалтерського обліку, здійснюється комп'ютерний артдизайн і верстка бібліотечної газети “КлубОК” та іншої друкованої продукції (понад 15 назв щорічно).

З перших кроків у напрямку побудови сучасної системи бібліотечного обслуговування ми впевнилися, що це складна і багатозатратна сфера, яка передбачає значні зовнішні інвестиції, активну проектну діяльність. Донедавна основне джерело фінансування відповідних напрямків діяльності становили кошти Бібліотеки, отримані від надання платних послуг, та благодійна допомога шанувальників головної бібліотеки регіону, про що свідчить аналіз обсягів асигнувань за останні п'ять років. Так, із 240 тис грн, витрачених на запровадження новітніх комунікаційних технологій, понад 70% становлять саме позабюджетні кошти. До речі, наші колеги з Дніпропетровської ОУНБ щорічно отримують відповідні бюджетні асигнування у розмірі 300,0 тис. грн.

З метою пошуку додаткових джерел фінансування програм модернізації обслуговування користувачів Бібліотека з 1998 р. брала участь у п'яти конкурсах проектів, які організовувалися відповідними

фондами. Так, у 1998 р. від МФВ Бібліотека одержала факс-модем і була безкоштовно підключена до мережі Інтернету у режимі електронної пошти, у 2001 році отримала можливість участі у Програмі розширення доступу та навчання Інтернету (ІАТР). Згідно з партнерською угодою з Радою міжнародних наукових досліджень і обмінів (ІРЕХ) відкрито Інтернет-центр, який утримується коштами Ради з питань освіти та культури Держдепартаменту США. Крім цього, в ЗОУНБ уже протягом року реалізується проект Посольства США в Україні "Доступ до Інтернету читачів публічних бібліотек". Діяльність нового Інтернет-центру, який має вісім станцій, спрямовується на забезпечення надійного і безкоштовного доступу відвідувачів Бібліотеки до веб-ресурсів, навчання та надання консультацій з питань організації інформаційного пошуку в Інтернеті. Слід зазначити, що кількість відвідувань цього підрозділу за підсумками першого року роботи перевищила 7 тис. Послугами Інтернет-центру користується понад тисяча читачів, це люди, різні за родом своїх занять – від студентів до керівників фірм, за віком – від 16-річних до 75-річних, за мотивами звернення – від користування електронною поштою до створення інформаційної бази наукових досліджень. .

Паралельно проводилися маркетингові дослідження потреб користувачів Бібліотеки в інформаційних послугах, визначення її місця в регіональному інформаційному просторі. Так, у 2000 році вивчено думки читачів ЗОУНБ щодо перспектив її розвитку, у 2001 р. здійснювалося вибіркоче опитування жителів регіону про місце бібліотеки в системі соціальних інститутів. Більшість респондентів у числі пріоритетних функцій бібліотек назвали інформаційну, близько 60 % бажали мати доступ до електронних носіїв інформації, значна кількість користувачів Бібліотеки вимагала переведення карткових каталогів на електронні.

Отже, частина читацьких сподівань виправдалася. Але це лише початок довгого і складного шляху еволюції, яким простуватиме наш ювіляр.

Перспективи розвитку Бібліотеки обумовлюються, передусім, поширенням інтеграційних процесів. Саме тому пріоритетні напрямки становитимуть:

– корпоративна та консорціумна взаємодія бібліотек регіонального та державного рівня, запровадження системи корпоративної каталогізації, створення власних інформаційних ресурсів через участь у проектах Міжнародного Фонду "Відродження" "Створення регіонального інформаційного порталу "Запоріжжя", розробках Мінкуль-

тури і мистецтв України з формування корпоративної бази бібліографічних описів обов'язкового примірника документів, рідкісних та цінних видань;

– розвиток локальної мережі, інсталяція сервісного пакета УФД/Бібліотека у підрозділах обслуговування користувачів;

– розширення можливостей доступу користувачів до мережі Інтернету, запровадження нових послуг (віртуальної довідки, електронної доставки документів тощо).

М.В. Маслова,
*головний бібліограф відділу
довідково-бібліографічного та
інформаційного обслуговування
ОУНБ імені О. М. Горького*

Нові можливості довідково-інформаційного обслуговування

Доступність інформації в електронну еру стає багато в чому залежною від стану довідково-бібліографічного обслуговування, яке є найскладнішою, але водночас важливою та перспективною сферою бібліографічної діяльності, спрямованої на забезпечення індивідуальних інформаційних запитів користувачів.

Довідково-бібліографічне обслуговування читачів у ЗОУНБ імені О. М. Горького сьогодні знаходиться на новому етапі розвитку, пов'язаному з організацією надання довідково-інформаційних послуг на основі широкого застосування комп'ютерних технологій для створення довідково-бібліографічного апарату.

Все активніше для забезпечення якісного довідково-бібліографічного обслуговування користувачів ми використовуємо електронні інформаційні ресурси, зокрема: електронний каталог Бібліотеки на нові надходження; проблемно-орієнтовані БД власної генерації, які

створюються для задоволення потреб конкретних замовників, структур, організацій; електронні інформаційні ресурси на компакт-дисках або доступні через мережу Internet.

З плином часу ми все більше переконаємося, що удосконалення довідково-бібліографічного обслуговування, досягнення якісно нового рівня задоволення інформаційних запитів наших користувачів вимагає впровадження нових технологій на всіх напрямках цієї діяльності. Тому все більше уваги надаємо проблемам створення, накопичення, організації та використання власних інформаційно-бібліографічних ресурсів. Поряд з традиційними каталогами та картотеками створюємо інформаційно-бібліографічні ресурси і в електронній формі.

Нині в нашій Бібліотеці формується електронна картотека статей (ЕКС). Розписуються публікації з 25 галузевих та суспільно-політичних журналів за участю окремих структурних підрозділів Бібліотеки. Бібліографічні записи в ЕКС складаються із стандартного набору аналітичного опису, а також предметних рубрик і ключових слів. Наявність останніх значно розширює можливості тематичного пошуку. Статті індексуються також за таблицями ББК.

У рамках довідково-інформаційного забезпечення регіональних органів законодавчої та виконавчої влади з 2004 р. наш відділ створює БД “Місьцеве самоврядування”. Вона включає статті на цю тему з усіх журналів, які одержує Бібліотека.

Традиційною залишається інформаційна підтримка обласної Ради народних депутатів на тему “Запоріжжя на сторінках республіканської преси” у вигляді друкованих анотованих інформаційних списків з періодичністю 2 рази на місяць. Незабаром ця інформація з’явиться на сайті нашої Бібліотеки, що значно розширить можливість її використання іншими органами місцевого самоврядування.

У цьому році створена ще одна БД – “Соціальний захист” для обслуговування тих верств населення, які потребують особливої уваги, соціальної реабілітації та підтримки.

Деякі роки відділ успішно працює у тісному контакті з обласним центром зайнятості. Систематично ведеться інформування службовців на тему “Зайнятість та безробіття: проблеми і рішення” у вигляді інформаційних списків періодичністю 1 раз на місяць, виконуються різноманітні довідки в оперативному режимі для потреб Центру.

З 1998 р. відділ брав активну участь у спільному проєкті Національної парламентської бібліотеки України та Відділу інформаційно-бібліотечного забезпечення Інформаційного управління Апарату Верховної Ради України з випуску щомісячного зведеного каталогу “Нові

надходження з питань суспільних та гуманітарних наук до бібліотек України”, який виходив у друкованому та електронному вигляді. На жаль, зараз це видання вже не існує. Але ми продовжуємо готувати поточні (щомісячні) бібліографічні списки “Нові надходження з суспільних та гуманітарних наук до ЗОУНБ” у вигляді принтерних роздруковок, з якими з серпня 2004 року бажаючи також можуть ознайомитися на сайті нашої Бібліотеки.

Протягом тривалого часу наш відділ збирає відомості і веде Зведений каталог періодичних видань, які передплачують провідні бібліотеки м. Запоріжжя. Періодично він видавався і в друкованому вигляді, а останні два роки читачі мають змогу знайти його на сайті Бібліотеки.

Кілька років відділ одержує повнотекстову, постійно відновлювану БД на CD-ROM “Законодавство України”, яка допомагає здійснювати оперативніший і якісніший пошук неопублікованих документів, за неповними даними, за темами тощо. Використання Internet – ресурсу Верховної Ради України дає змогу нашим відвідувачам знайти будь-який закон або законопроект, отримати найсвіжішу інформацію про поточні питання, що розглядаються на пленарних засіданнях, про діяльність комітетів та депутатських груп. Використання цих ресурсів дозволяє обслуговувати споживача в пакетному режимі, включаючи видачу першоджерел. Значним попитом наших відвідувачів користується і БД “Производители товаров и услуг стран СНГ”, яка особливо допомагає у пошуку необхідної інформації представникам малого та середнього бізнесу.

З кожним роком збільшується кількість користувачів, яким необхідна готова інформація, причому за принципом “сьогодні на вчора”. І ми намагаємося, в міру своїх можливостей, вирішувати їх проблеми: готуємо аналітичну інформацію, тематичні добірки, використовуємо для цього всі наявні ресурси, у т. ч. й Інтернет.

З 2004 р. на базі довідково-бібліографічного відділу створено Internet – місце читача бібліотеки, і хоча працюємо у цьому напрямку ще досить нетривалий час, та вже зараз можемо сказати, що незважаючи на функціонування у Бібліотеці двох Інтернет-центрів, користувачі не обминають і нас.

Характерною рисою сучасної системи інформаційного обслуговування є налагодження взаємовигідних зв’язків між бібліотеками для забезпечення ефективності їхньої діяльності: розвитку мережі або створення корпорацій бібліотек для формування і використання фондів, ведення корпоративних каталогів.

Ми маємо надію в майбутньому реалізувати проект по створенню корпоративної електронної картотеки статей за участю інших бібліотек міста. Це дасть нові можливості для формування власних локальних каталогів, дозволить вести оперативний бібліографічний пошук, обмін інформаційними фондами і ресурсами.

Впровадження в процеси довідково-бібліографічного обслуговування новітніх технологій пошуку інформації значною мірою сприяє його ефективності. Використання електронних інформаційних ресурсів розширює інформаційну базу для виконання усіх типів бібліографічних довідок.

Г. М. Нагорна,
завідуюча відділом краєзнавчої літератури
ОУНБ імені О. М. Горького

Регіональне бібліотечне краєзнавство (Історія. Досвід. Перспективи)

Демократичні переми в суспільстві і державі спричинили зміну соціальних орієнтирів і духовних потреб населення. Зростання національної самосвідомості у людей викликало посилений інтерес до своєї історії, культури, звичаїв і традицій.

Важливе місце у процесі відродження духовності і культури належить бібліотекам, і, зокрема, бібліотечному краєзнавству. Його мета – виявити, зібрати якомога повніше, систематизувати, зберегти і надати користувачам усі друквані та недруквані матеріали про край, забезпечити населення регіону бібліографічною інформацією про ці матеріали як у цілому, так і диференційовано за читацькими інтересами. Бібліотечне краєзнавство в нашому краї має давні і сталі традиції. Бібліотеки навчальних закладів, науково-просвітницьких товариств та приватних осіб завжди, поруч із навчальною, науковою, ху-

дожньою, церковною літературою, збирали та зберігали хроніки подій, статистичні матеріали.

Розвиває цю традицію і наша Бібліотека, яка стоїть на порозі свого сторіччя. Ми можемо пишатися тим, що незважаючи на всі трагічні події ХХ століття, нашій книгозбірні вдалося сформувати достатньо повноцінний фонд краєзнавчої літератури, почасти вже і раритетний. Це: “Памятная книжка Таврической губернии” під редакцією К. А. Вернера (1889), книга Постнікова В. Е. “Южно-русское крестьянское хозяйство” (1891), “Опыт статистического описания Новороссийского края” А. Скальковського (1850) та багато інших. У нашому регіоні в свій час досліджувалося місце розташування майбутньої греблі Дніпрогесу, заводів Запорізького промислового комплексу, пізніше – Каховського водосховища. І наявність у фонді таких видань, як “Материалы к проекту И. Г. Александрова” (1925), Александров И. “Днепрострой: Проект” (1929), Соколов Д. В. “Геологическое строение Александровского уезда Екатеринославской губернии по буровым материалам и условия его артезианского водоснабжения” (1929) тощо є, безумовно, надбанням Бібліотеки. На бібліотечному краєзнавстві особливо негативно позначилися 30-ті роки та друга світова війна, адже під час Великої Вітчизняної війни, тимчасової фашистської окупації, фонди бібліотек області (у т.ч. і ОУНБ) фактично перестали існувати: вони були знищені чи пограбовані, вивезені.

У повоєнні роки всі зусилля були спрямовані, в першу чергу, на відновлення зібрань бібліотек, у тому числі і краєзнавчих. Працівники ОУНБ імені О. М. Горького в перші ж дні після визволення м. Запоріжжя йшли від будинку до будинку з проханням подарувати для Бібліотеки книги.¹⁾ Таким чином вдалося відновити свою роботу з фондом у 4 тис. примірників видань (кінець 1943 р.). Скільки з них було з питань краєзнавства – сказати важко, але вважаємо, що вони були. Цінні краєзнавчі видання отримали ми, як допомогу, від бібліотек СРСР – імені В. І. Леніна, імені Салтикова-Щедріна, від обласних – Одеської, Херсонської, Томського університету. Певна частина літератури була придбана через букіністичні магазини.

І тільки у 50-ті роки минулого століття бібліотечне краєзнавство почало відроджуватися по-справжньому. Імпульсом його розвитку стало створення фундаментального 26-томного видання “Історія міст і сіл Української РСР”, у тому числі і Запорізької області. Це викликало інтерес і привернуло велику увагу до вивчення місцевої історії,

¹⁾ З листа заступника директора (1944-1950 рр.) обласної бібліотеки імені О. Горького А. С. Бабич.

до пошукової, науково-дослідної краєзнавчої діяльності значної кількості професіоналів і любителів. У даному зв'язку поставала грандіозна робота, котра полягала у створенні бази документальних джерел, літератури, різноманітних друкованих матеріалів про населені пункти, забезпеченні авторів нарисів бібліографічною інформацією. Усе це дало позитивні результати для розвитку бібліотечного краєзнавства в області. По-перше, було виявлено і взято на облік багато друкованих матеріалів про населені пункти області. Аналогічні бібліографічні описи поповнили краєзнавчі каталоги і картотеки. По-друге, розгорнулася інтенсивна робота з формування краєзнавчих фондів, доповнення їх у ретроспективному плані. Доречно сказати, що вирішення цієї проблеми сприяло комплектуванню фотоматеріалами краєзнавчого змісту, плакатами, а також рукописами, зокрема, спогадами старожилів, учасників і очевидців історичних подій, щоденниками, листами. Об'єднані у тематичні папки або оформлені як альбоми, вони урізноманітнюють і доповнюють краєзнавчий фонд і сьогодні. Працівники нашої Бібліотеки В. І. Жук, С. Я. Вільчек, Л. І. Удовиченко брали безпосередню участь у написанні тому "Запорізька область" у 26-томній "Історії міст і сіл УРСР".

На початку 80-х років краєзнавча діяльність в області ще більше розширилась і поглибилась. Тому керівництво Бібліотеки створило при відділі довідково-бібліографічної роботи сектор краєзнавчої літератури. З цим виникли організаційні проблеми: укомплектування штату, відокремлення краєзнавчого фонду та довідково – бібліографічного апарату, налагодження усіх ділянок роботи. Усе це з часом було вирішено. Із створенням структурного підрозділу краєзнавча робота набрала планомірного, систематичного характеру. Якщо до цього вона проводилася силами різних відділів Бібліотеки (формування фонду, організація книжкових виставок, масова робота), то тепер ці процеси координувалися. А 2002 р. сектор реорганізовано у відділ краєзнавчої літератури.

З часу створення сектору краєзнавчої літератури минуло 25 років, і можна проаналізувати зроблене, підвести підсумки і накреслити шляхи подальшого розвитку цієї важливої ділянки головної регіональної Бібліотеки.

Основа основ роботи кожного відділу обслуговування – його фонд. Нині фонд нашого відділу налічує понад 5 тис. примірників видань. Гордістю відділу є рідкісні книги з історії Запорозького козацтва, будівництва Дніпрогесу, які збиралися Бібліотекою по "крихтах". Крім постійних джерел комплектування, в Бібліотеці практикується ксерокопіювання цінних і рідкісних видань. Зберігаються у нас також

рукописи місцевих краєзнавців В. Г. Фоменка та Л. І. Адельберга.

Сьогодні важливим джерелом поповнення фонду краєзнавчої літератури став обов'язковий примірник місцевих документів. В останні роки виробники друкованої продукції області все відповідальніше ставляться до виконання Закону України "Про обов'язковий примірник документів", а зараз щорічно в середньому надходить біля 500 примірників.

Провідна роль у багатоаспектному розкритті змісту краєзнавчого фонду належить краєзнавчому каталогові. До речі, він створювався в ЗОУНБ як зведений і відображає всі виявлені матеріали про край незалежно від виду друку та місця їх зберігання. У його створенні брали активну участь і колишні (нині покійні) місцеві краєзнавці В. Г. Фоменко, О. К. Жигалов, Б. Ф. Пешанов, використовуючи власні багаті архіви та формуючи краєзнавчий ресурс області.

Чільне місце в краєзнавчій діяльності займає видавнича робота. Щорічно готуються науково-допоміжні покажчики універсального характеру "Література про Запорізьку область зарік" і календар "Знаменні та пам'ятні дати Запоріжжя на рік", останній користується великим читацьким попитом. Традиційно в підготовці таких посібників об'єднуємо можливості всіх зацікавлених: і юридичних, і фізичних осіб. Бібліографічні списки серії "Дослідники рідного краю" видаються у співдружності з працівниками обласного краєзнавчого музею, краєзнавцями. Списки серії "Письменники Запорізького краю" – з місцевою організацією Національної Спілки письменників України. Розпочався випуск бібліографічних списків серії "Герої України – наші земляки". Уже побачили світ списки, присвячені В. Сацькому, В. Богуслаєву, Ф. Муравченку.

Серед наочних форм пропаганди краєзнавчої літератури значне місце займають книжкові виставки. Про них читачі інформуються по обласному радіомовленню або ж в телевізійній обласній хроніці. При підготовці окремих виставок використовуємо матеріали з приватних колекцій наших читачів. Так, при організації виставки "Геральдика Запорізького краю" ми скористалися матеріалами із колекції В. І. Іванченка, при підготовці виставки "Мій рідний край" – фотографіями запорізького фотохудожника О. Максимова.

Серед масових заходів особливою популярністю користуються презентації книг місцевих авторів (К. Сушка, В. Воловика, В. Супруненка, О. Виженка, О. Кривошия та багатьох інших).

У жовтні 2002 р. у ЗОУНБ відбулися Перші Новицькі краєзнавчі читання, присвячені відомому краєзнавцеві Я. П. Новицькому, життя і праця якого багато років замовчувалися. У читаннях взяли участь

науковці ЗДУ, обласного краєзнавчого музею, облдержархіву.

Обласною науково-практичною конференцією з питань історії бібліотечної справи на Запоріжжі (2001) розпочався новий етап бібліотечного краєзнавства. Цю тему продовжили вже традиційні краєзнавчі читання, які з 2002р. щорічно проводяться на базі Бердянської міської ЦБС. Матеріали цих заходів узагальнені у збірниках "Історія бібліотечної справи на Запоріжжі". Таким чином, сьгоднішні дослідники історії бібліотечної справи на Запоріжжі продовжили роботу, розпочату колишнім директором ЗОУНБ А. І. Бальцером. Він підготував видання книги "На службі народові: Нарис з історії Запорізької обласної універсальної наукової бібліотеки імені О. М. Горького: 1905-1999. Вип. 2.– Запоріжжя: Поліграф, 2002.– 81с. "Значення цього нарису для нинішнього і прийдешніх поколінь бібліотекарів ЗОУНБ неосціненне, бо то біографія не тільки Бібліотеки, а й її працівників".²⁾

Декілька статей з історії перших бібліотек на Запоріжжі опублікували краєзнавці В. І. Пуха, О. Морозюк. Ми їх також використовуємо у своїй роботі.

Виховання культури міжнаціональних відносин, відродження національних традицій – гострі питання сьогодення. Заслуговує на увагу діяльність у даному напрямку Георгіївської, Ботевської та Миколаївської бібліотек, що у Приазовському районі, Троянівської бібліотеки Бердянського району. Тут діють постійні експозиції, які містять літературу болгарською та албанською мовами, атрибути національної культури, створюються умови для спілкування читачів. Бібліотеки отримують літературу з Болгарії. Групу бібліотечних спеціалістів було запрошено до Болгарії для ознайомлення з бібліотечною справою в цій країні.

Ми вдячні авторам книг, які дарують їх Бібліотеці, державній облтелерадіокомпанії "Запоріжжя", редакціям газет "Запорозька Січ", "Запорізька правда" за можливість пропагувати краєзнавчу літературу, за висвітлення роботи бібліотек та бібліотекарів.

Новий час ставить перед нами нові завдання. Користувачі чекають від нас нових послуг, нових можливостей для себе. Зараз ми працюємо над створенням локальної БД "Краєзнавча література", значна частина її є складовою сайту ОУНБ.

Ми не зупинимося на досягнутому, ми йтимемо вперед – у пошуках цікавих практичних знахідок.

²⁾ Жук В. І. Випробування на життєстійкість...// Бальцер А. І. На службі народові.– Запоріжжя, 2002.– Вип. 2.– С. 66.

В. І. Шпілева,
завідуюча відділом абонементу
ОУНБ імені О. М. Горького

Бібліотечний абонемент – осередок формування духовної культури користувача

Відділ абонементу Бібліотеки – просвітницький, культурний та дозвілєвий осередок, де оперативно враховуються різнобічні духовні потреби користувача. Це один з найважливіших і наймасовіших каналів залучення населення до духовної та художньої культури.

У соціологічних дослідженнях останніх років відзначається скорочення читацької аудиторії та зміни в її складі. Можна з упевненістю сказати, що такі ж тенденції спостерігаються й у відділі абонементу нашої Бібліотеки, хоча по кількості користувачів (13000) відділ – найбільший серед аналогічних структурних підрозділів ОУНБ України. Основний наш читацький контингент – це спеціалісти та робітники різних галузей народного господарства (більше 50%), студенти, учні коледжів, технікумів, училищ (33%), пенсіонери, громадяни, які не працюють (15%).

Реалізуючи одну з найголовніших своїх функцій – центру пропаганди читання і книжної культури, ми особливу увагу приділяємо саме поповненню фонду. І хоча в останнє десятиріччя надходження нової літератури значно зменшилися, та у порівнянні з іншими обласними бібліотеками країни наш структурний підрозділ комплектується в цілому задовільно. Достатньо сказати, що найновіша література з питань права, економіки, філософії, історії видається читачам безвідмовно і, до речі, безкоштовно. Певні категорії наших користувачів цікавляться детективами, "любовними романами" тощо, і ці видання також є у фондах відділу в достатній кількості. Поточну інформацію з питань політики, економіки, права користувачі відділу знаходять на сторінках журналів (щорічні надходження їх – понад 2 тис. прим.). Для більш повного задоволення професійних, наукових потреб фахівців, науковців активно використовуємо можливості відділу основно-го книгозберігання, звідки книги видаються їм на обмежений термін.

Незважаючи на те, що переважна більшість вузів та інших навчальних закладів міста має власні бібліотеки, значна частина їх слухачів, не знаходячи там необхідної літератури, звертається до нашого від-

ділу. І хоча функції забезпечення навчального процесу не властиві для ОУНБ, та залишити напризволяще потреби майбутніх юристів, економістів, педагогів, журналістів ми вважаємо неправомірним і недоцільним.

Для роботи відділів обслуговування взагалі, а особливо для абонементу, де діалог “читач-бібліотекар” найбільш безпосередній, особливо важливо, щоб бібліотекарі володіли не тільки професійними навичками, але й мали широкий духовний кругозір, знали літературу, були доброзичливими, терплячими, іноді виявляли винахідливість і кмітливість. Треба ж бо швидко зорієнтуватись, що то має на увазі користувач, замовляючи, наприклад, книгу про родичів одного з класиків російської літератури. А це, виявляється, один із найважливіших творів І.С.Тургенєва “Батьки і діти”.

Жанрові уподобання наших читачів досить різноманітні і відповідають середньостатистичним даним по країні. Це – детективи, фантастика, любовні романи, історичні романи, вітчизняна та зарубіжна класика, довідкова та науково-популярна література. Хвилю читацьких інтерсів завжди викликає екранізація літературних творів. І якщо десять років тому це були “Рабиня Ізаура”, “Династія”, то зараз наші відвідувачі виявляють особливу зацікавленість до книг, які раніше запитувалися, як правило, лише у навчальних цілях (“Роксолана” П. Загребельного, “Ідіот” Ф. Достоевського тощо).

На превеликий жаль, відмов на видання української класики нині значно більше, ніж на твори російських письменників, і задовольнити все зростаючий попит на них нам все важче, оскільки на книжковому ринку їх практично немає. Нас, безумовно, з одного боку радує така тенденція, а з другого – засмучує неспроможність допомогти в повній мірі саме цій читацькій аудиторії. Намагаючись хоча б частково ліквідувати ці прогалини, ми активно використовуємо обмінно-резервний фонд, з вдячністю приймаємо подарунки від жителів міста.

Формування культури читання користувача на певному рівні передбачає наявність у достатній кількості у фондах відділу абонементу добротних зразків масової літератури. Маю на увазі сучасну художню інтелектуальну прозу (Маканін, Петрушевська, Бродський, Коельо). На жаль, цих видань у відділі недостатньо, тому наші читачі можуть отримати їх тільки в порядку черги за попередніми замовленнями. Ми намагаємося зробити все можливе, щоб постійно збуджувати інтерес наших відвідувачів до істинно художніх зразків літератури. Слід зазначити, що останнім часом читання певної частини наших користувачів (особливо середнього та старшого покоління) все більше набу-

ває розважального компенсаторного характеру. Нині особливо гостро суперечку викликають так звані “жіночі романи”, якими цікавляться переважно – жінки. Критики у своїх статтях називають таке читання позбавленням смаку. Ми ж, бібліотекарі-практики, розглядаємо це читання як перенесення в сучасні декорації казки. І якщо ці казки цікавлять деяких читачів, якщо бібліотека – єдине місце такого дозвілля, – то таку літературу, безумовно, необхідно мати у фондах. Серед улюблених книг читачів – мемуари, науково-популярна література, твори авторів, які раніше не публікувалися, видання, які висвітлюють “білі плями” історії (книги про Сталіна і сталінізм, голодомор в Україні, таємні архіви КДБ та ін.).

Важливим фактором у формуванні читацьких інтересів є, на мій погляд, пропозиція бібліотекарів-консультантів ознайомитися з діючими книжковими виставками відділу. Традиційними для нас стали експозиції художньої літератури історичної тематики, які користуються величезним попитом читачів (“Роки, долі, життя”, “Крізь віки”, “Було це в давні дні” тощо). Увазі читачів, які не працюють, пропонуються книжкові виставки з ведення домашнього господарства, садівництва, городництва, оздоровчої тематики. І не раз ми чули від них щирі слова вдячності за можливість детальніше ознайомитися з колом питань, які особливо їм близькі. Підвищену увагу приділяємо проблемам організації обслуговування людей з обмеженими можливостями (інваліди, учасники Великої Вітчизняної війни, а їх серед наших користувачів чимало). Для них на замовлення добираємо літературу за певними темами, вони також мають право в першу чергу читати видання, які надходять у відділ. Ця категорія завжди знаходиться під опікою консультантів.

Вільний доступ до фондів відділу абонементу – важлива умова більш повного задоволення вимог читачів, у розпорядження яких книги представлені в систематизованому порядку з відповідними розділовими позначками. Для зручності користувачів застосовується тематична розстановка фонду (розділи: “Поезія” – з підрозділом “Поети Запорізького краю”, – “Історична література”, “Краєзнавство”, “Книги серії “ЖВЛ” та ін.), що дає змогу їм впевненіше орієнтуватись у книжковому морі, дозволяє розширювати коло інтересів і захоплень.

Враховуючи, що наш відділ найстаріший структурний підрозділ Бібліотеки (оскільки з нього, власне вона й починалася), ми виховали вже не одну династію читачів. Це – Моторні, Бабицькі, Хортицькі, Богдан. Ми щиро вдячні їм за відданість.

Таким чином, усі аспекти діяльності відділу абонементу підпоряд-

ковані одній меті – більш повному задоволенню потреб користувачів, залученню їх до культури книжкового читання. При цьому, удосконалюючи власні надбання, ми активно вивчаємо досвід колег інших регіонів (Кіровоградської, Донецької, Дніпропетровської ОУНБ) і докладаємо всіх зусиль, аби застосувати його якомога ефективніше у своїй практичній роботі.

Звичайно, ми мріємо про ті часи, коли зможемо обслуговувати своїх користувачів із застосуванням нових автоматизованих технологій, що надасть нового забарвлення діяльності нашого відділу, змінить його імідж, підвищить ефективність послуг.

Л. І. Колодка,
завідуюча відділом МБА
ОУНБ імені О. М. Горького

Договірні форми обслуговування абонентів МБА

Щоб зрозуміти сьгоднішні тенденції роботи відділу міжбібліотечного абонементу ОУНБ імені О. М. Горького та й взагалі всієї системи МБА, необхідно заглянути в його передісторію. Адже саме завдяки МБА свого часу з'явилася можливість використовувати сукупні фонди бібліотек регіону і країни в цілому.

Перші кроки розвитку цієї прогресивної, доступної широкому колу користувачів форми обслуговування у нашому краї простежуються ще в далекі 30-40 роки ХХ століття, коли Запорізька центральна міська (а потім обласна) бібліотека імені О. М. Горького, намагалася допомогти жителям віддалених районів у задоволенні їх потреб на книгу. Спочатку це були пересувні бібліотеки, які організовувалися на околицях м. Запоріжжя (2-а трудшкола, площа Шевченка, Південний район), на Дніпробуді, в селах Запорізького району. Добір літератури до них формувалася, як правило, на замовлення читачів¹⁾...

Повоєнне оновлення обслуговування читачів області через систе-

му МБА почалося в липні 1945 року, коли Державна бібліотека СРСР імені В. І. Леніна відкрила абонемент Запорізькій обласній бібліотеці імені О. М. Горького. Очолила цю ділянку роботи С. І. Дайман.

Значну роль відіграло обслуговування користувачів через МБА у відбудові м. Запоріжжя: комунгоспи, інженери, техніки отримували необхідну літературу з питань будівництва житлових будинків, налагодження системи опалення, вентиляції з провідних бібліотек Харкова, Києва, Одеси, Москви.

Обслуговування абонентів МБА у віддалених населених пунктах полегшувала виклопотана директором М. Ф. Гришко бібліотека-автомобіль. 1947 року з метою надання ефективної допомоги трудящим, які займалися самоосвітою, був організований заочний абонемент (ЗА), і вже у 1949 році цією послугою скористалося понад 200 жителів області²⁾.

З часом популярність МБА зростала. За літературою для вирішення наукових, освітніх, виробничих завдань через технічні, профспілкові, сільські, міські, вузівські бібліотеки зверталися сотні мешканців з різних куточків краю. Розширювалися функції і обсяги діяльності міжбібліотечного абонементу (в окремі періоди обслуговували понад 800 абонентів), для читачів ОУНБ замовляли і отримували копії документів через міжнародний абонемент (з Польщі, Румунії, Чехословаччини, Індії). Статус відділу (як і приміщення) ми отримали у 1977 році, а керувала структурним підрозділом С. І. Артамонова, яка зробила чимало для його становлення і розвитку.

Серйозних випробувань зазнала служба МБА бібліотеки у 90-ті роки минулого століття. Розпад Радянського Союзу, зміна політичної, соціально-економічної ситуації, скорочення бібліотечної мережі, підвищення тарифів на поштові і транспортні послуги, розрив міжбібліотечних зв'язків призвели до певної ізоляваності бібліотеки зниження якості обслуговування користувачів і різкого скорочення обсягів видачі літератури по МБА. Одночасно користувач вимагав безвідмовного і своєчасного виконання замовлень на необхідні видання. Ці обставини, а також бажання максимально допомогти користувачам у реалізації їх прав на вільний доступ до інформації викликали гостру необхідність реорганізації існуючої раніше традиційної системи МБА.

¹⁾ ДАЗО, ФР75, оп.1, спр. 248, арк. 601-602.

²⁾ Запорожская областная библиотека имени О. М. Горького: Обзор работы составленный Р. Н. Диковой.– М., Ленинград, 1951.– Ленинградский государственный библиотечный институт имени Н. К. Крупской.

Передусім, враховуючи, що бібліотека-замовник нині зобов'язана сама оплачувати поштові послуги і послуги за копіювання замовлених документів (така практика характерна для багатьох країн світу), нам тепер доводиться приймати замовлення від читача з умовою, що всі витрати останній бере на себе. Безумовно, на певному етапі такий підхід себе виправдовує. Але вже зараз ми відчуваємо гостру потребу в об'єднанні зусиль бібліотек для створення єдиного інформаційного простору. Розвиток новітніх технологій, запровадження їх у практику МБА дасть змогу прискорити обслуговування віддалених читачів шляхом електронної доставки документів.

Другий напрямок розвитку МБА в сучасних умовах, який отримав досить широке розповсюдження у діяльності нашого відділу, зв'язаний з наданням комплексу послуг по МБА певним комерційним структурам, фірмам, ТОВ на договірній основі. В останній час договори на бібліотечно-інформаційне обслуговування ми укладаємо в середньому щороку з 22-25 користувачами. Така співпраця, як показала практика, взаємовигідна. Надаючи свої ресурси, Бібліотека активно сприяє вирішенню науково-технічних, виробничих, учбових завдань абонентів. Оплачуючи цю послугу, абонент допомагає Бібліотеці розвивати її інформаційний потенціал, ресурсні можливості, оскільки отримані кошти використовуються безпосередньо на потреби установи які не фінансуються з бюджету. Треба відзначити, що зацікавленість наших користувачів у такій формі обслуговування постійно зростає, а разом з цим збільшуються й обсяги отриманих за цю послугу коштів (2001 р. – 3900 грн, 2002 р. – 4500 грн, 2003 р. – 4500 грн, I півріччя 2004 р. – 7000 грн). Про якість задоволення запитів користувачів цього виду сервісних послуг (а це і прийняття замовлення, і його опрацювання, і пошук потрібних документів, і оперативність) свідчать їх виробничі досягнення, знахідки, новачії. Так, багато в чому завдячуючи саме нашій інформаційній підтримці, АвтоЗАЗ модернізував автомобілі “Запорожець”, “Таврія”, “Славути”, ЗМКБ “Прогрес” розробив сонячні батареї і повітряні двигуни, науково-дослідний інститут титану спроектував в Ізраїлі завод з виробництва магнію, в Китаї – завод з виробництва титану, дитячий ботанічний сад почав вирощувати рідкісні породи хвойних дерев.

Безумовно, подальше удосконалення МБА неможливе без його модернізації, організації корпоративних інформаційних ресурсів регіону, створення зручного доступу до центральних бібліотечних фондів віддалених бібліотек. Новий рівень розвитку МБА – найважливіше наше завдання на найближчу перспективу.

Черних Т. Г.,

провідний бібліотекар відділу читальних залів ОУНБ імені О. М. Горького

Нова форма спілкування з читачами – книжкова виставка-розмова “Літературна ІНТЕЛЕКТпалітра: пріоритети читання”

Давно відомо, що справжня книга вчить, радує, відкриває людині красу світу, лікує душу.

Протягом останнього десятиріччя ведеться безліч дискусій про сучасну художню літературу, її творців, читацьку аудиторію. Безперечно, бібліотекарі не можуть лише сторонньо споглядати цей процес.

При перегляді нових журналів “Книжковий клуб”, “Книжковий огляд”, літературно-публіцистичних новинок, у нас, працівників відділу читальних залів, виникла ідея підтримати творчу розмову між письменниками і читачами, втіленням якої стала нова форма спілкування – “виставка-розмова”. Саме тому в січні-лютому 2004 року відкрилася перша виставка з циклу “Літературна ІНТЕЛЕКТпалітра: пріоритети читання”.

Спілкуючись з читачами, ми довідалися про пріоритети їхнього читання. Саме в ході цих бесід ми ще раз пересвідчилися у різному рівні літературних смаків: від повсякденної, “дорожньої” (карманної) книги до глибинно інтелектуальних і філософських творів. На запитання бліц-анкети “Що б ви бажали побачити на виставці?” були такі відповіді: “Я захоплююсь творами Коельо, цікаво, як би це було українською?”, “Фентезі – це клас!”, “Обожнюю жіночі детективи – Шиллову, Донцову, Полякову”, “Чув про Гюнтера Грасса, може, у ваших фондах є переклад з німецької?”

Деякі читачі запропонували книжки зі свого власного фонду – саме так на виставці з'явилися Юрій Андрухович з “Перверзією”, твори Оксани Забужко “Калинова сопілка” і “Міф про Шевченка”, збірка поезій “Поиски крыльев” та деякі інші.

Гідне місце серед цікавих творів зайняла антологія “Нерви ланцюга: 25 есеїв про свободу”, презентована нашій Бібліотеці Олександром Коваль – президентом Національного Форуму видавців у м. Львові. Презентація проходила в актовій залі, де зібралася широка аудиторія. Сюрпризом для шанувальників української літератури стало безпосереднє спілкування з авторами нових і вже відомих творів: Ва-

силем Шкляр, Любо Дерешем, Сергієм Жаданом, – юрба шанувальників їх довго не відпускала. Молоді письменники були приємно вражені неабиякою зацікавленістю їхньою творчістю і виявила бажання подарувати Бібліотеці нові видання своїх книжок, котрих дійсно бракувало. Так інформаційно підготовані читачі отримали нагоду особисто познайомитися із сучасними письменниками, прочитати художні новинки, задовольнивши свої інтелектуальні потреби. На виставці з'явилися презентовані книги: “Біг Мак” Сергія Жадана, “Елементал” (який, до речі, отримав гран-прі конкурсу “Коронація слова”) та “Кров кажана” Василя Шкляра.

Організуючи виставку, ми ставили за мету не тільки виявлення пріоритетів літературних уподобань, а й корегування самого процесу читання, для чого серед представлених цікавих новинок пропонувалися дискусійні та літературознавчі статті з періодичних видань. Художнє оформлення і комп'ютерна графіка, впроваджені при підготовці виставки, відразу привернули увагу відвідувачів відділу. Добірка літератури здійснювалася за п'ятьма напрямками, а саме: “Лауреати літературних премій”, “Від масового – до елітного бестселера”, “Український літпроцес”, “Короноване слово”, “Від мудрого письменника – до творчого читача”.

Знайомлячись із цитатами, використаними для підготовки виставки, наші читачі виявили жвавий інтерес до книги В. Брюггена “Блокноти”, саме з якої їх і було взято. Ось вони:

– “Письменники освітлюють епоху. Хто кишеньковим ліхтариком, хто свічкою, хто прожектором”;

– “Тільки книга для себе стає книгою для ВСІХ”;

“Винагорода письменника вже в тому, що його друкують. А коли ще й читають...”.

Своєрідним зверненням до читачів стали слова Соломії Павличко: “Кожна культура складається з двох сфер – сакральної і профанної, “верху” та “низу”, елітної й масової. Естети і сноби можуть назвати масову літературу низькопробною, однак відмінити її існування не в силах.”

Узагальнюючи розповідь про виставку, можна сказати, що література на межі ХХ і ХХІ століть – це переплетіння, перехрестя, співіснування, постійний діалог різноманітних часових, філософських, естетичних традицій. У центрі цього складного процесу опинилася ЛЮДИНА... Саме для НЕЇ і була представлена експозиція “Літературна ІНТЕЛЕКТпалітра: пріоритети читання”. Поряд із виставкою було сформовано куточок під назвою “Модна фішка української книж-

ки”, де на столику чекали своїх читачів рекламні буклети нових видавництв і книжок, безкоштовні ксерокопії журнальних статей. У “Книзі відгуків” читачі мали змогу залишити (і залишали!) свої відгуки, пропозиції та побажання.

За деякими висловлюваннями наших відвідувачів ми бачимо плідні результати нашої праці:

“Дякуємо за цікаву інформацію про лауреатів Нобелівської премії з літератури та взагалі, про існування літературних премій у світі”.

Студенти МАУП, II курс

“Давно не бачив стільки цікавої літератури разом, був приємно здивований сусідством вже визнаної світової класики і “паростками” українського літпроцесу. З нетерпінням чекатиму нових надходжень “літератури філософського плану”.

Постійний читач

Інформація про нашу нестандартну виставку неодноразово пройшла по різних каналах обласного телебачення і прозвучала по обласному радіомовленню як демонстрація книжкових новинок. На нашу думку, коли хороша книга стане доступнішою, вона буде виховувати читача, а зрештою, формувати особистість і свідоме суспільство. Резонанс відгуків на виставку не тільки нас задовільнив, але й спонукав на подальші пошуки резервів, інновацій у вихованні “людини читаючої”.

Ми переконалися, що нам, бібліотечним працівникам, треба ретельніше відслідковувати появу нових імен у літературі. Метою нашої роботи повинно стати прискорення процесу залучення до фондів цікавих, різнопланових за жанрами текстів. Підсумовуючи досвід роботи за новою формою спілкування з відвідувачами читальних залів, ми робимо висновки про необхідність у майбутньому пошуків нетрадиційних, творчих резервів бібліотечної праці. За бажанням читачів буде продовжений цикл літературних виставок за такими напрямками:

1. Нові книжки в новому просторі
2. У пошуках свободи (інтелектуальна, філософська проза)
3. Шляхами поетичного модерну
4. Культурванш: від твору до іміджу

У планах відділу читальних залів також постійний огляд книжкових новинок, у тому числі на базі бібліотечного Інтернет-центру, де плануємо зробити огляд українських літературних Інтернет-ресурсів. Ясна річ, що читачеві доводиться самостійно відкривати для себе

зміст і психологічні глибини того чи іншого літературного твору, а ми, в свою чергу, раді в силу своїх можливостей сприяти цьому духовному розвитку наших відвідувачів.

О. М. Кійко,
завідуюча відділом літератури іноземними мовами ОУНБ імені О. М. Горького

Центр зарубіжної культури: 30 років діяльності відділу іноземної літератури

Історія нашого відділу невіддільна від історії розвитку ЗОУНБ імені О. М. Горького. Перший запис в інвентарну книгу відділу було зроблено в 1973 році. Юридично ж відлік часу його створення почався в 1974 р. Та тільки з переходом до приміщення, в якому наша Бібліотека знаходиться сьогодні, завідуюча відділом Пісецька Ф. Є., бібліотекар Кісельова К. М. енергійно взялися за справу становлення структурного підрозділу. Головна мета створення відділу – більш ефективно обслуговування всіх категорій читачів (від наукових співробітників до учнів середніх спеціальних учбових закладів) літературою на іноземних мовах.

Безумовно, спочатку вся робота зосереджувалася на формуванні фонду, тому що крім підручників і словників, практично, літератури іноземними мовами Бібліотека не мала. Потрібно віддати належне винахідливості та цілеспрямованості Пісецької Ф. Є., яка знайшла джерела комплектування: це і замовлення за списками видань обмінно-резервних фондів бібліотек Радянського Союзу, і відрядження у спеціалізовані бібліотеки для відбору книг з дублетних фондів, і обробка бланків-замовлень тощо. Цінну колекцію в цей період від Президента Фінляндії У. Кекконена та його дружини подарувало бібліотеці Товариство Фінляндія – СРСР.

За роки існування відділу тут зібрано книги 150 мовами країн світу, більшу частину яких складають англomовні видання (47%). Загальний фонд літератури на іноземних мовах нині налічує близько 48 тис. прим., з них 87% – книги. Щорічні надходження в середньому складають біля 1 тис. примірників. Фонд комплектується вітчизняними та зарубіжними книжковими та періодичними виданнями, фонодокументами на іноземних мовах з усіх галузей знань та іншими матеріалами, які знаходимо на книжковому ринку України. Для поповнення фонду активно використовуємо всі доступні джерела комплектування. Значну частину літератури в останні роки отримуємо в дарунок. Завдяки сприянню Британської Ради в Україні фонд відділу поповнився унікальним зібранням “Бібліотека тисячоліття”, яка включає 250 томів чудових зразків всесвітньої класичної літератури, перекладених на англійську мову. Регулярно передає в дар Бібліотеці книги з різних галузей знань англійською мовою, видані в США, благодійний фонд Сейбр-Світло. Фонд періодичних видань з 1999 р., завдяки The Journal Donation Project, поповнився такими часописами як American literary history, ELN, International journal of lexicography, The ecologist та ін. (всього 20 найменувань часописів суспільно-політичної тематики). Відділ володіє такими цінними довідковими виданнями як Encyclopaedia Americana у 30 томах, The World Book Encyclopaedia у 22 томах, Encyclopaedia of Ukraine у 6 томах. Якщо література англійською мовою надходить більш-менш регулярно і в достатній кількості, то з літературою іншими мовами все набагато складніше. Французька література на наших полицях, в основному класика, видана ще за часів Радянського Союзу. Та ж проблема і з літературою німецькою мовою. Після об’єднання Німеччини наявний німецький фонд морально застарів, а попит зростає. Тут у нагоді стала допомога Гете-Інституту, в дарунок від якого у 2003 році бібліотека отримала 60 прим. сучасних і дуже потрібних нашим читачам книг про Німеччину німецькою мовою. Інших джерел поповнення фонду цими мовами, на жаль, у нас немає. Загальну картину укомплектованості цієї частини фонду не може поліпшити і періодика, бо після розпаду СРСР питання доставки в Україну газет та часописів із країн далекого зарубіжжя перестало вирішуватися на державному рівні. У 2004 році наші читачі одержали доступ до електронних версій часописів видавництва Springer та Blackwell з різних галузей знань: математики, астрономії, техніки, захисту навколишнього середовища, медицини та ін. Сподіваємося, що це певною мірою дозволить задовольнити потреби читачів.

Розкриттю наявних книжкових фондів сприяє довідково-бібліо-

графічний апарат відділу. Література іноземними мовами відображена в алфавітному, систематичному, топографічному каталогах, картотеці періодичних видань. На допомогу читачам створені різноманітні тематичні картотеки: україніка, краєзнавство, мовознавство, методика викладання іноземних мов, персоналій, країнознавча. Зараз відділ активно працює над створенням локальної бази даних, складової частини електронного каталогу Бібліотеки. З другого півріччя 2002 р. заносяться всі нові надходження книг, а з 2004 р. – бібліографічні записи статей з журналів, які отримує наш відділ. На сьогодні зроблено близько 900 записів.

Щорічно послугами нашого відділу користується біля 2400 читачів. Це – студенти вищих та середніх навчальних закладів, учителі, викладачі ВНЗ, аспіранти, перекладачі, люди, які вивчають іноземні мови самостійно, іноземні громадяни. Аналіз складу читачів свідчить про зменшення питомої ваги спеціалістів до 32% (у 80-ті роки ХХ ст. фахівці складали 52%), але зростає кількість читачів – студентів, молоді (до 44%), що, власне, характерно для всіх ОУНБ України. Адже в сучасному суспільстві для фахівця, який бажає досягти успіху у своїй галузі, володіння хоча б однією іноземною мовою – життєва необхідність, саме цим і обумовлений їх активний потяг до знань. Нові умови життя радикально змінили завдання підготовки фахівців з іноземних мов. Сучасному суспільству потрібні не просто викладачі та перекладачі, а набагато ширше – фахівці з міжнародного та міжкультурного спілкування. Викладання іноземних мов переживає нині період переоцінки цінностей, перегляду цілей, завдань, методів, матеріалів. Саме цій проблемі і присвячений цикл виставок “Мова і міжкультурна комунікація”, запропонований читачам у 2004 році, який розкриває теми: “Міжкультурна комунікація і вивчення іноземних мов”, “Культура і мова...Співіснування чи взаємопроникнення”, “Реальний світ, культура, мова. Взаємовідносини і взаємодія”, “Література і культура”. Тут представлена література про необхідність вивчення іноземних мов одночасно з вивченням громадського та культурного життя носіїв мови, з дослідження соціокультурної картини світу, з проблем лексичного сполучення слів та мови, методики викладання іноземних мов на основі порівняння з рідною мовою та культурою, про лінгвістичні запозичення та переклад, мовні аспекти віртуальної комунікації в таких її виглядах як електронна пошта та чат. Своєрідним продовженням попереднього ряду експозицій є цикл “Мандрівка країнами Європейського Союзу”, який знайомить читачів з культурою, історією, традиціями країн, що входять до Європейсько-

го Союзу. Україна поступово приєднується до інтеграційних процесів, які відбуваються в Європі. Незважаючи на те що для повної інтеграції до Європи потрібен час, вважаємо за доцільне доступними методами допомагати формуванню європейського світогляду наших співгромадян, особливо молоді. У 2002 році, в рамках партнерського проекту “Сучасна Британія в Україні”, ініційованого Британською Радою в Україні спільно з Посольством Великої Британії та ОУНБ, було проведено інформаційний ярмарок “Сучасна Британія”, де читачі Бібліотеки ознайомились з умовами отримання освіти у Сполученому Королівстві, вивченням англійської у мовному середовищі, встановленням зв'язків з британськими партнерами. У процесі ярмарку відбулися семінари для викладачів англійської мови, численні вікторини та конкурси для учнівської молоді. Про зміну тенденцій та пріоритетів діяльності нашого відділу свідчать архівні документи. Так, у 70-80 рр. ХХ століття надзвичайно популярним був клуб інтернаціональних зустрічей “Меридіан”, у рамках якого проводилися читачькі конференції, літературно-художні вечори за участю іноземних студентів, котрі навчалися в учбових закладах міста. На базі відділу працювали госпрозрахункові курси з вивчення декількох іноземних мов.

Нині ж головним своїм завданням ми вважаємо не просто обслуговування користувачів, а залучення людей до знань, до вивчення іноземних мов і, отже, до світової культури з активним використанням новітніх інформаційних ресурсів.

О. А. Савкіна,
завідуюча відділом мистецтв
ОУНБ імені О. М. Горького

Світ мистецтва: культурні зв'язки з мистецькою інтелігенцією краю

Багаторічна плідна дружба пов'язує відділ мистецтв з організаціями, об'єднаннями мистецтва та культури, творчими особистостями краю. Співпраця базується як на задоволенні суто професійних потреб представників творчої інтелігенції, так і на довголітніх особистих контактах, спілкуванні під час зустрічей на різноманітних переглядах, презентаціях, виставках.

Головним у своїй повсякденній роботі співробітники відділу вважають максимальне і повне задоволення потреб користувачів, особливо ж фахівців галузі культури і мистецтва. Іноді за одним рядком чи першим словом необхідно відшукати пісню, за назвою (не зовсім вірною) – п'єсу та її автора, переглянути десятки різноманітних довідників, звертатися до Інтернету, щоб знайти визначення терміну чи поняття. Часто в цих пошуках беруть участь усі співробітники відділу, і тоді бажання допомогти читачеві обов'язково винагороджується успіхом та взаємним задоволенням.

Тісна співпраця єднає відділ мистецтв із Запорізьким інститутом післядипломної педагогічної освіти (кабінет образотворчого мистецтва, завідуюча Т. Д. Картолапова). За їх замовленнями ми добираємо літературу до занять, влаштовуємо книжкові виставки, огляди та перегляди спеціальної літератури.

Та найчастіші гості відділу – лектори-музикознавці (Алла Ходакова, Олена Семененко), солісти й артисти Національного симфонічного оркестру обласної філармонії, відомі особистості нашого краю С. Шепель, В. Запорожець, В. Аністратова та інші. Задовольняючи професійні потреби митців, ми переглядаємо значні масиви музикознавчої літератури в пошуках необхідних їм матеріалів, допомагаємо формувати репертуар, знаходити потрібні музичні твори як у нотах, так і в записах на грамплівках, аудіокасетах, компактдисках. Наприклад, останні наші “розвідки” – це добір літератури до концерту з творів французьких композиторів ХХ століття та пошук пісні “Сілаптаха...”.

Серед наших постійних і активних користувачів – Г. С. Борисова, директор Запорізького обласного художнього музею, якій ми часто допомагаємо добирати книги, ілюстрації для розробки афіш, рекламних плакатів майбутніх художніх виставок. Нерідко з метою інформування наукових співробітників музею, організуємо виїзні виставки нових надходжень мистецькознавчої літератури, альбомів, монографій. Так, фахівці музею були щиро вражені безцінними виданнями з образотворчого мистецтва, отриманими Бібліотекою в ході реалізації мегапроєкту “Пушкінська бібліотека”.

Минуло вже понад двадцять років з того часу, коли наш відділ став своєрідним місцем проведення як професійних вернісажів, так і виставок самодіяльних майстрів. За цей період на суд глядачів було представлено біля 80 виставок різних стилів та жанрів образотворчого мистецтва: живопис, фотографія, декоративно-ужиткове мистецтво, скульптура, ювелірні вироби. Саме від нас путівку в життя отримали живописні роботи молодого художника Павла Добрева, художника Геннадія Мінаєва, графіка Леоніда Томіліна, про що вони завжди з вдячністю згадують.

Більше десяти років з легкої руки референта Запорізького відділення Українського фонду культури Н. О. Корочанської ми тісно співпрацюємо з творчим об'єднанням “Самоцвіти Запоріжжя” (керівник Ю. С. Краснокутський). Що тільки не експонувалося членами цього об'єднання на виставках у відділі мистецтв: вишивка та мереживо, флористика та різьблення по дереву, витинанка та прикраси з бісеру, живопис та дерев'яна скульптура. А імена скількох майстрів з доброго нашого почину стали знаними і відомими не тільки у Запорізькому краї, але й в Україні: О. Ю. Стахарний (живопис), Т. М. Мазур, В. Г. Харлова (вишивка), Л. Ю. Лузгіна (витинанка), М. Я. Зозуля (об'ємні картини), І. М. Щупак (вироби з рибних кісток), Л. К. Діпарло, О. А. Загорученко (флористика), О. М. Кузнецов (фотографія) та багато-багато інших. Скільки вдячних слів почули ми від відвідувачів цих виставок! За допомогою засобів масової інформації (а ми намагаємось обов'язково запрошувати їх на відкриття) меншанці міста та області дізнаються про наші виставки, їх авторів і мають змогу відвідати експозиції безкоштовно, торкнутися душею прекрасного.

Особливий інтерес читачів Бібліотеки, наших городян викликають сімейні виставки (сім'ї Разумейко), виставки митців із районів та міст області (Г. І. Бадьор із Куйбишевського району), вчителя та учнів (Т. О. Горелова).

Намагаємось освоювати і новітні форми інформаційного обслугову-

вування користувачів. З 2004 року розпочали створення електронного каталогу на базі мистецьких журналів, що суттєво полегшує пошук потрібних видань. Плануємо активніше поповнювати фонд нетрадиційними носіями інформації (зараз їх понад 200 прим.), особливо довідкового, енциклопедичного характеру. У вересні нинішнього року починає роботу "Клуб любителів музики", який раніше існував і на базі обласного музично-драматичного театру імені В. Магара, і на території обласного краєзнавчого музею. Будемо сподіватися, що у храмі книги зустрічі творчої інтелігенції будуть плідними і корисними для всіх. У наших проектах також і видання каталогу виставок, що експонувалися у нашому відділі, і підготовка (спільно з відповідними творчими спілками) фундаментальних довідників про творчість художників, музикантів, інших відомих особистостей, які внесли свій вклад у розвиток мистецтва нашого краю.

В.Е.Жовниренко,
*заведующая отделом технико-экономической литературы
ОУНБ имени А. М. Горького*

Проблемы информационного обеспечения технико-экономических интересов пользователей

В современных условиях универсальная научная библиотека, безусловно, является наиболее значимой структурой для свободного и неограниченного доступа населения к информационным ресурсам. Технико-экономическая информация используется нашими пользователями, прежде всего, для удовлетворения потребностей, связанных с производственной, научно-исследовательской работой и учебой. Ресурсами нашего отдела пользуется ежегодно 7,5 тыс. читателей, среди них преобладают специалисты, научные сотрудники, студенты.

Информационные потребности свидетельствуют о разнообразных интересах наших посетителей. Наибольшим спросом пользуется документальная информация, в первую очередь научные, производственные, справочные, информационные и учебные издания, стандарты. Сегодня пользователей прежде всего интересуют такие вопросы, как организация производства, управление предприятием, использование в технических отраслях новых прогрессивных материалов, развитие машиностроения и металлургии, создание новых информационных технологий, развитие химической промышленности, автомобильного транспорта, строительства. Актуальны также вопросы развития торговли, легкой и пищевой промышленности.

В отделе систематически формируется массив разнообразных источников информации для обслуживания пользователей с различными информационными потребностями. Подсобный фонд нашего структурного подразделения составляет 45700 экз., из них 35% – книги, 35% – ГОСТы, 23,9% – промышленные каталоги, 4,9% – периодические издания, 3,7% – информационные издания. Учитывая возрастающие и расширяющиеся интересы и запросы пользователей, мы особое внимание уделяем проблемам пополнения фондов новой литературой. В частности, заметно расширился репертуар поступлений по новым развивающимся направлениям в экономике: менеджменту, системному анализу и управлению, инновационной деятельности, инвестиционным проектам и т. д.. Появились положительные сдвиги и в комплектовании технической литературой: в фонд поступают книги по метрологии и стандартизации, вычислительной технике, металлургии и машиностроению. И если в 1996 г. в подсобный фонд отдела поступило всего 300 экз. новых книг, то в 2003 г. их количество увеличилось в 2,5 раза и составляет 760 экз.

Информационный массив технико-экономической литературы достаточно широко представлен периодикой – это 223 названия, из них 117 – украинских изданий, 106 – российских. Преимущественное большинство получаемой периодики – технической направленности (175 названий). Это обуславливается прежде всего отсутствием на книжном рынке в 90-е годы актуальной книжной продукции по проблемам техники, и ее недостаток мы компенсировали расширением репертуара периодики. Соответственно возрастает и использование этой части фонда: выдача периодики составляет на 01.01.04 г. 39 процентов от всей книговыдачи. Наибольшим спросом пользуются периодические издания по экономике, транспорту, металлургии и машиностроению. Стремительное ускорение развития научно-технического прогресса

требует от нас и изменения политики формирования фонда по видам информационных источников. Поэтому в последние годы кроме традиционных изданий (книги, журналы), мы активно приобретаем реферативные журналы (“Физика”, “Химия”, “Технология машиностроения”, “Металлургия”), стандарты Украины, европейские стандарты, издания по строительным нормам, дискеты к книгам и журналам, CD-R (“Украинский бизнес”, “Консультант бухгалтера и предпринимателя”, РЖ) и др. Очевидно, что в ближайшем будущем эта часть фонда будет расширяться. Новым источником информации для наших пользователей в скором времени станет электронный каталог на журналы “Обзор украинского рынка”, “Металл”, “Металлы мира”. Следует сказать, что создание информационных ресурсов на электронных носителях предоставит возможность оперативно обеспечивать интересы и запросы потребителей.

Важнейшей частью деятельности отдела является целенаправленная работа по раскрытию имеющихся ресурсов. Этому подчинены выставки новинок, тематические выставки по технике и экономике, просмотры литературы, Дни информации. В частности, в помощь формированию нового хозяйственного механизма, становлению рыночных отношений, формированию “класса” предпринимателей организовываются циклы книжных выставок “Діловий світ”, “Сучасна економіка”. Представленная на них литература пользуется постоянным спросом у читателей. Определенная работа проводится по популяризации технической литературы. Главная задача здесь – помочь решению производственных проблем. Так, для специалистов электроаппаратного завода проведены Дни информации, просмотры изданий по темам “Современное направление сборочного производства”, “Планирование фонда заработной платы”. Для преподавателей профтехучилищ края на областной конференции по вопросам энергосбережения организован просмотр изданий по теме “Проблеми енергозбереження”. Для обеспечения информационных потребностей читателей, связанных с их производственной деятельностью, используются разнообразные книжные выставки: “Друкарство України”, “Металургія і матеріали”, “Будівельні технології та матеріали” и др. Учитывая большой спрос пользователей на информацию по вопросам компьютеризации, постоянно организуем выставки изданий: “Світ Інтернету”, “Інформаційні технології”, “Інформатика та комп’ютерна техніка”. Актуальны для посетителей нашего отдела выставки книг и журналов по истории техники, техническому творчеству, авиации и космонавтике: “Твій вільний час”, “З історії авіації”, “Витязь

неба” (До 100-річчя від дня народження В. П. Чкалова). С целью удовлетворения интересов читателей по вопросам развития пищевой и легкой промышленности, организуются книжные выставки: “Виробництво продуктів харчування”, “Мода, смак, краса”, “Моделі сезону” и др.

Информационным массивом отдела пользуются многие предприятия и организации города и области через систему МБА. Ежегодно из отдела выдается более 200 изданий в другие библиотеки.

О возрастании заинтересованности производителей, общественных структур, предпринимателей, студентов и других слоев населения в необходимой им информации по вопросам техники, экономики свидетельствуют основные показатели работы отдела: по сравнению с 1999 годом количество читателей возросло с 6550 до 7550, посещений – с 24600 до 27550, книговыдача – с 152000 экз. до 161000 экз.

Однако сегодня существует еще немало проблем в информационном обеспечении технико-экономических интересов пользователей, которые отрицательно сказываются на общем состоянии обслуживания. Как свидетельствуют результаты исследований, книжные и журнальные фонды по технике и экономике не могут в полной мере удовлетворить потребности современного пользователя. В частности, читатели указывают на недостаточность в фондах отечественных изданий по технике, новых стандартов Украины. Причем, зачастую отсутствие в фондах таких документов является следствием не ограниченности финансирования, а недостаточности их на книжном рынке вообще. И читатели, и сотрудники Библиотеки обеспокоены отсутствием обязательного платного экземпляра изданий украинских производителей, что при разбалансированности рынка не дает возможности отследить выход в свет актуальных книг. На качестве обслуживания наших категорий читателей отрицательно сказывается и недостаточная укомплектованность фонда изданиями середины 90-х годов XX века, когда особенно были обострены финансовые проблемы Библиотеки. Вызывает беспокойство и нынешний рост цен на книжную продукцию по технике и экономике.

Считаю, что дальнейшее развитие и отдела, и Библиотеки возможно только при комплексном решении вопросов финансирования и стабильного размера ассигнований на приобретение издательской продукции, трансформации библиотечных структур и документных ресурсов на основе электронных технологий, обеспеченности кадрами, развития материально-технической базы.

В. О. Русова,
*завідуюча відділом комплектування
ОУНБ імені О. М. Горького*

Особливості формування та критерії відбору бібліотечних зібрань

Престиж та авторитет бібліотеки, передусім, залежить від того, якими ресурсами вона володіє. Саме тому ми докладаємо максимум зусиль для приведення зібрань і нових надходжень нашої Бібліотеки у відповідність до її багатоаспектних задач і функцій. Сьогодні ОУНБ імені О. Горького володіє універсальним за змістом зібранням вітчизняних та зарубіжних документів загальним обсягом 1 млн 446 тис. примірників. Головним у політиці розвитку фондів для нас як провідного регіонального книгосховища є забезпечення безперервного, найбільш повного його комплектування з метою збереження досягнень людства та задоволення культурних, інформаційних і дозвіллевих потреб та інтересів населення області. Відбираючи та придбаваючи документи, ми керуємося почуттям відповідальності перед нинішніми і майбутніми користувачами, намагаємося поповнювати бібліотечний фонд матеріалами, які його збагачують та підтримують загальний баланс. Усі надходження оцінюємо за такими критеріями: авторитетність і компетентність у змісті, естетична і літературна цінність, поточне і історичне значення, потенціальне і сучасне використання читачами, важливість для всього фонду, ціна, відповідність форми і змісту. Зараз щорічно у бібліотечний фонд надходить понад 30 тис. примірників видань, із них 57% складає книжкова продукція, 40%-періодичні та інформаційні видання, 3% – ноти, кінофотодокументи, CD тощо.

Зростає репертуар отримуваних документів (на кінець 2003 року надійшло 6000 назв книг та 1400 назв періодики, а ще три роки тому ці дані були відповідно такими: 4400 і 947 назв). Змінюється мовний склад зібрань, нині 1/3 нових документів – україномовні (на початок 90-х років минулого століття вони складали 1/6 надходжень). Розширюється тематика та зміст наших зібрань. Переміни в суспільстві, соціально-економічні перетворення, розвиток науково-технічного процесу, нові сфери інтересів соціальних інституцій, нові групи користувачів бібліотечного ресурсу вимагають від нас перегляду системи

управління розвитком фондів ОУНБ та активного пошуку необхідних матеріалів.

Все ширше в масиві представляється наукова література (монографії, серіальні видання тощо), чому сприяє збільшення її кількості на книжковому ринку та поява нових можливостей отримання інформації і придбання її (Інтернет-магазини, прямі поставки з видавництва тощо). Зважаючи на поліпшення матеріальної бази бібліотек вищих навчальних закладів (на відміну від 90-х років), ми значно скоротили придбання підручників (до 1-2 прим.).

Якість комплектування, безперечно, значною мірою залежить від обсягів асигнувань на розвиток фондів. Обнадійливим є факт, що з прийняттям регіональної Програми поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року відчутно поліпшилося фінансове забезпечення комплектування бібліотечного фонду ОУНБ імені О. Горького. Орієнтований обсяг фінансування (900000 грн) ще не досягнуто, але тенденція збільшених коштів чітко простежується: 1999 – 273,9 тис. грн, 2002 р. – 468,0 тис. грн, 2003 р. – 693,0 тис. грн, 2004 р. – 720,0 тис. грн. Для поповнення бібліотечного фонду використовуються і позабюджетні кошти, особливо виручали вони у період крайньої нестабільності бюджетного фінансування (1994-1998 рр.).

Вивчення читацького попиту та поєднання його з аналізом книжкового ринку дає нам змогу у нелегких умовах сьогодення раціональніше використовувати наявні кошти.

Останнім часом, особливо після кризи поповнення суспільних книгозбірень 90-х років, склалася нова система книгопостачання, розширилися можливості самостійного визначення джерел комплектування Бібліотеки. Незважаючи на певні труднощі, пов'язані з тендером, конкурсною системою закупки друкованої продукції, нам удалося встановити прямі зв'язки з видавництвами, у т. ч. і загальноукраїнськими ("Наукова думка", "Либідь", "Основа", "Вища школа"), тісні партнерські стосунки з книготорговельними фірмами ("Константа-І, лтд", "Лекто'с лтд", "Альфа", "Естор", "Ідея"), книжковими магазинами. Бібліотека брала участь у 6-ти етапах Мегапроекту "Пушкинская библиотека" (отримано понад 2250 прим. особливо цінних документів, у т. ч. і відеокасет).

Статус ОУНБ імені О. М. Горького як центральної Бібліотеки Запорізької області визначає ще одну з найважливіших її функцій – створення вичерпного фонду документів, виданих на території регіону. Адже поповнення регіонального фонду такими матеріалами реально піднімає значення нашої Бібліотеки як хранительки культу-

ри та інтелектуального надбання області, дозволяє видавцям, авторам залишати свій слід в історії Запорізького краю. І тому формуванню повноцінної колекції місцевих творів друку ми приділяємо посилену увагу. Певною мірою цьому сприяє і дотримання виробниками друкованої продукції положень Закону України “Про обов’язковий примірник документів”. Ми ж зі свого боку намагаємося підтримувати з ними тісні контакти: створено банк даних видавництва та організацій, які займаються видавничою справою, на їх постійну адресу направляються листи-нагадування.

Позитивну роль у налагодженні співпраці з виробниками друкованої продукції відіграла виставка “Запоріжжя – видавниче” (2002 р.), де обговорювалися спільні проблеми. Уперше законопослушні книговидавці отримали від нас нагороди. Завдяки цим заходам у 2003 році (порівняно з 2001) надходження ОП зросли вдвічі і склали 437 прим. Лідерами серед видавництв, які своєчасно направляють в ОУНБ обов’язковий примірник, є: “Дике Поле”, “Поліграф”, “Мотор Січ”, “Тандем”, “Ліпс”, Національний технічний університет, державний університет, інженерна академія, юридичний інститут. На жаль, ще не вдалося налагодити контроль і доставку регіональних непаперових документів (аудіовізуальних, електронних).

Суттєвим джерелом поповнення зібрань Бібліотеки є дари і пожертви. Традиція передачі нашими земляками особистих бібліотек та пожертв на користь громадських книгозбірень заново відродилася в останнє десятиріччя. Кількість подарованих і включених у фонд матеріалів за цей період зросла в 170 разів і 2003 року склала 3552 прим. (десята частина надходжень). Серед постійних наших дарувальників – ВАТ “Мотор Січ”, Запорізька торгово-промислова палата, татарський культурний центр, обласний краєзнавчий музей, поет П. П. Ребро, професори В. А. Чабаненко, В. І. Воловик, краєзнавець К. І. Сушко. Чимало літератури надходить із-за кордону (США, Канада, Франція і Великобританія).

Досить часто звертаємося і до випробуваного часом засобу взаємовиручки бібліотек – книгообміну. Свого часу (1943-1950 рр.) саме внутрідержавний книгообмін допоміг нашій Бібліотеці “стати на ноги”. Нині щорічно в такий спосіб отримуємо понад 200 примірників документів, переважно це малотиражні, малодоступні видання. Таким чином вдається частково заповнювати лакуни, збільшувати показник повноти фонду.

Безперечно, позитивну роль у поповненні наших зібрань, забезпеченні їх кращими зразками української національної та світової ху-

дожньої літератури, довідковими, науково-популярними виданнями широкого попиту з різних галузей знань відіграє “Українська Бібліотечна серія”.

Незважаючи на трансформацію бібліотечних структур на основі електронних технологій, документні ресурси ОУНБ залишаються основним джерелом формування фондів.

Труднощі, з якими доводиться стикатися нашій ОУНБ при формуванні власних бібліотечних зібрань, переважно мають загальнодержавний характер. Це стосується відсутності в Україні обов’язкового платного примірника як основного джерела комплектування книжкових фондів найбільших регіональних бібліотек концепції формування розподільного бібліотечно-інформаційного фонду, нормативних документів з питань обліку та зберігання бібліотечних фондів.

Н. В. Бойко,
*завідуюча відділом
основного зберігання фонду
ОУНБ імені О. М. Горького*

Основні бібліотечні фонди: організація зберігання та забезпечення повноти використання

Важливою складовою частиною інформаційної бази є документальні ресурси бібліотек, зокрема наукових, у фондах яких зосереджено найцінніші документальні джерела. Завдання їх збереження, забезпечення повноти використання стає все актуальнішим по мірі зростання, старіння, розширення доступу до них нинішніх і майбутніх поколінь.

Як же сьогодні реалізується в нашій Бібліотеці двоєдина функція – зберігання фондів і забезпечення доступу до них користувачів? Бе-

зумовно, позитивну роль у вирішенні цієї проблеми відіграють “Програма збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000–2005 роки” та “Програма поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року”. Єдиний фонд Бібліотеки (ЄФБ) розміщено у відділі основного книгозберігання, а це майже 1 млн примірників друкованих одиниць. Єдиний фонд Бібліотеки доповнюється гнучкою системою взаємопов’язаних із ним підсобних фондів відділів обслуговування читачів, які в ЗОУНБ створено за галузевою ознакою. Відповідно до ЄФБ підсобні фонди відіграють лише допоміжну роль при роботі читача з літературою із основного книгосховища.

Періодичні видання (газети, журнали, РЖ, бюлетені, експрес-інформації) займають перший та другий яруси приміщення відділу. Розташовані видання періодики за хронологічно-алфавітним принципом. Газети (крайня дата збереження 1943 рік) приймаються з підсобних фондів структурних підрозділів лише в оправленнях і розміщуються на спеціальних металічних стелажах. Знаходиться ця частина документів у задовільному стані, чому сприяє дотримання санітарно-гігієнічних норм зберігання. Щомісячно проводиться санітарне обезпечення, обстеження оправи на наявність шкідників. Деякі особливо популярні центральні, регіональні видання ми зберігаємо у двох примірниках. Щорічно відділ основного книгозберігання приймає на свої полиці 7-10 тис. одиниць періодичних видань і вже сьогодні ми відчуваємо певний дефіцит площі. А вже до 90-х років минулого століття питома вага надходжень цього виду документів складала до 35 %, і саме це було орієнтиром при облаштуванні приміщення основного книгозберігання. В окремі ж роки останнього десятиліття їх кількість уже досягала 50%. Розлад системи книгопостачання, зміна ситуації на книжковому ринку, фінансові труднощі спричинили збільшення частки саме періодичних видань у складі надходжень Бібліотеки, а з цим, на жаль, виникли і непередбачені труднощі в їх розміщенні та зберіганні. Отже, назріла необхідність збільшення обсягів придбання періодичних видань на електронних носіях, що економитиме площі і сприятиме оперативності доступу користувачів до свіжих випусків журналів, газет, і ми маємо серйозно над цим замислитися. Треба відзначити, що сьогодні фонд періодичних видань є особливо активним, тобто часто запитуваним. Інтенсивність його використання підтверджується статистичними даними: питома вага видачі періодики зросла з 60% (у 1991 р.) до 77% у 2003 р.

Стан книжкових зібрань значною мірою, безперечно, залежить від умов їх зберігання. Нам пощастило з тим, що маємо у своєму роз-

порядженні відносно нове, збудоване за спеціальним проектом приміщення Бібліотеки і книгосховища, де передбачена наявність нормативного режиму зберігання і безпеки фонду. Шість ярусів відділу відведено саме під книжковий фонд, який налічує понад 750000 примірників. Книги розміщено за форматно-інвентарним принципом, який дозволяє економніше використовувати наявні площі (розраховані на 2 млн томів). За своїм складом фонд Бібліотеки універсальний, і, незважаючи на всі негаразди, має стійку тенденцію до зростання, відповідно збільшується і кількість видань у відділі основного книгозберігання. У середньому за рік на полицях відділу зосереджується від 19% до 23% загальнобібліотечних надходжень.

У фонді відділу, як правило, залишаються одиничні примірники, особливо коштовні видання, рідкісні та цінні, старовинні книги. Фонд рідкісних та цінних видань налічує понад 9 тис. примірників. Серед наших раритетів: “Указы Екатерины Великой” 1764 р. видання (найстаріший стародрукований документ наших зібрань), “Наказ комиссии о составлении проекта нового Уложения” 1767 р. (офіційне видання малого формату у шкіряній оправі, об’ємом 136 стор.), “Древняя Российская Вивлиолика” 1791 р. (видана Миколою Івановичем Новіковим – письменником, книговидавцем Катеринівської епохи). У цьому виданні публікувалися дипломатичні матеріали, документи з історії розширення руських земель, дворянські родословні та послужні списки), Скальковський А. О. “История Сечи или последнего коша Запорожского” (на підставі первинних документів Запорозького Січового Архіву, видана в Одесі в 1885 році і нагороджена почесним відгуком Імператорської Академії наук) та інші не менш цікаві видання. Фонд рідкісних та цінних видань Бібліотеки включено до електронного каталогу. Треба сказати, що саме ця частина фонду користується особливим попитом у науковців, дослідників (щорічно видається користувачам 300-400 примірників). Уже доброю традицією стало експонування найцікавіших (в історичному, поліграфічному аспектах) видань цієї колекції на різноманітних культурних заходах обласного масштабу, де широка аудиторія наших земляків має змогу безпосередньо торкнутися давнини. Доречно сказати, що ЗОУНБ взяла участь у створенні Державного реєстру книжкових пам’яток України (рукописних книг, стародруків, рідкісних та цінних видань).

І ще одна “родзинка” нашого відділу – це “Фонд мініатюрної книги”, де зібрано книжечки-малюки, завбільшки 10 см. Часто бібліотекарі використовують їх для книжкових виставок, переглядів літератури та інших заходів. Вони видаються читачам на загальних умовах.

Забезпечуючи належну організацію зберігання, повноту використання основних бібліотечних фондів, наш відділ співпрацює з іншими структурними підрозділами у напрямку вивчення затребуваності його окремих частин та акумулює малозапитувану, дублетну літературу на своїх площах (в обмеженій кількості і не більше 2-х примірників). Такий підхід дозволить нам попередити зростаючу книгосховищну кризу. Цій меті підпорядкована і своєчасна модернізація системи депозитарного зберігання бібліотечно-інформаційного фонду. Фонд депозитарію налічує 70000 примірників і щорічно запитується користувачами в середньому 1500 примірників.

Усе більшим попитом наших відвідувачів користуються нетрадиційні носії інформації (компакт-диски, CD), постійним місцем зберігання яких теж є наш відділ. Використовуються електронні документи найактивніше у відділах мистецтв, довідково-бібліографічному, технічної та економічної літератури.

Ми взагалі розглядаємо основні бібліотечні фонди як важливу унікальну, постійно затребувану частину інформаційних ресурсів, до яких необхідно забезпечити якомога ширший доступ. Тому намагаємося не обмежувати видачу документів користувачам відділів абонементу (видача складає 200-300 прим. щороку) та МБА (видача – 3500 прим.).

Слід зазначити, що перспективи подальшого розвитку основних бібліотечних фондів, підвищення ефективності їх використання ми вбачаємо у технічному та технологічному переоснащенні нашого відділу, запровадженні новітніх технологій для налагодження довговічного збереження документів на різних матеріальних основах. Серед комплексу заходів, що мають забезпечити процеси збереження і використання бібліотечних фондів нашого закладу, на мій погляд, першочерговим є створення найближчим часом регіонального центру консервації і репрографії та обладнання приміщень надійною системою безпеки, у тому числі і протипожежної.

Н. А. Мелехова,
завідуюча відділом обробки і каталогізації
ОУНБ імені О. М. Горького

Практика створення електронного каталогу Бібліотеки

Розвиток електронних технологій і засобів телекомунікацій обумовив принципові зміни у процесі каталогізації видань, створення електронного каталогу (ЕК).

Основу формування нашого ЕК становить автоматизована бібліотечна система “УФД/Бібліотека”. Особливістю ЕК є забезпечення багатомовного доступу до даних і обслуговування даних кількома мовами (українською, російською та іншими мовами, у відповідності до мови видання). ЕК на сьогодні налічує понад 15 тис. записів і відображає як традиційні ресурси бібліотеки (книги, брошури, періодичні видання), так і електронні (компакт диски, локальні файли), аудіо і відеоресурси. У його формуванні беруть участь спеціалізовані відділи обслуговування, відділ комплектування, координуючу функцію виконує відділ обробки та систематизації.

Найбільш розповсюдженими елементами простого пошуку в ЕК є наступні: індивідуальний і колективний автор, заголовок, предметна рубрика, ключове слово, ISBN/ISSN та ін. Пошукова система “УФД/Бібліотека” надає широкі можливості користувачам. Оптимальним є звертання за допомогою різноманітних фільтрів, існує можливість перегляду запису, під час якого можна відзначити потрібні джерела, скласти з них список і вивантажити для роздрукування або для відправки на поштову адресу. Записи можуть бути представлені в розгорнутому або компактному вигляді. При цьому предметні рубрики й автори мають перехресні посилання, що дозволяє через активізацію рубрики одержати список усіх книг, у яких вона відображається. Система зберігає історію пошуку, до якої можна звернутися в будь-який момент. Крім цього вона надає кожному користувачеві можливість зробити перелік необхідної літератури і забезпечує збереження списку.

Інша, більш інформативна можливість “УФД/Бібліотека”, – це забезпечення для користувача виходу на повнотекстові бази даних, які поки що невеликі за обсягами, але за умов розміщення ЕК в Інтер-

неті ці можливості значно зростуть через використання доступних електронних ресурсів.

Організація формування електронного каталогу передбачає наступну систему пріоритетів:

- на етапі накопичення інформації: введення нових надходжень, передусім обов'язкового місцевого примірника, інших краєзнавчих джерел, рідкісних і цінних видань; комп'ютеризація основних бібліотечних процесів: комплектування, обробки літератури, передплати і роботи з періодикою;

- на етапі використання: перехід до організації довідково-інформаційного обслуговування читачів на базі електронного каталогу;

- на наступних етапах: забезпечення вичерпного відображення нових надходжень, організація обліку книговидач, розширення читачького доступу до інформації.

Пошукові можливості електронного каталогу ЗОУНБ та її основи – системи “УФД/Бібліотека” – дозволяють нам застосовувати уніфікацію елементів бібліографічного запису через використання спеціальних файлів нормативних (авторитетних) записів. До них можна віднести записи авторитетного опису, вихідним елементом даних якого є прийнятий заголовок, що являє собою ім'я особи, найменування організації, предмету, теми, уніфікований заголовок, заголовок форми, заголовок серіального чи багатотомного видання. Додатково до прийнятого заголовку запис може містити усі варіантні і зв'язані заголовки, від яких формується посилання, примітки про джерела інформації; інші інформаційні примітки тощо.

Слід зазначити, що “УФД/Бібліотека” використовує склад авторитетного запису, визначений у міжнародному комунікативному форматі USMARC. Авторитетні файли застосовувалися для систематизації відповідних точок доступу і стандартизації їхнього написання. Відзначаю деякі проблеми, що виникають за умов вибору точки доступу – різне написання на різних мовах назви періодичного видання, імені автора або назви організації, існування повної або скороченої назв, наявність у авторів псевдонімів, родових титулів тощо. Файли доступу вирішують ці проблеми, поєднуючи за допомогою посилань усі різновиди написання того самого імені або назви.

При цьому для усіх варіантів написання дається посилання на стандартне написання, що і служить точкою доступу. У файлах доступу зберігаються не тільки різні варіанти написання імен авторів і організацій, але і близькі за змістом предметні рубрики, що істотно підвищує ефективність пошуку у каталозі.

Особливу складність для каталогізаторів становлять проблеми, з якими ми стикаємося при каталогізації видань національною мовою. Це, насамперед, невирішені дотепер проблеми лінгвістичного характеру, а також, що дуже важливо, відсутність нормативної бази, таблиць ББК, стандартизуючого переліку предметних рубрик для українськомовних (і не тільки) видань (отриманий нещодавно Тезаурус НПБ є лише крапля у морі).

На нашу думку, можна виділити наступні основні напрямки в розвитку національної каталогізації: розробка принципів і правил електронної каталогізації для багатомовних фондів, каталогізація онлайн-ресурсів (за участю Книжкової Палати України), розробка міжнародних авторитетних файлів, стандартизація.

Сьогодні, з урахуванням досягнутих результатів і сучасного стану в області комп'ютерної техніки та інформаційної технології, Бібліотека повинна вдатися до формування нової концепції, яка стане продовженням набутого досвіду. Основою її стануть:

- автоматизація робочих місць на ділянках основного книгосховища, обслуговування користувачів; створення ЕК рідкісних і цінних видань, забезпечення виключно повного відображення нових надходжень, нарощування парку ПК на вже автоматизованих місцях, зокрема з метою повної автоматизації обліку надходжень, створення умов у читальних залах для роботи із CD-ROM, мультимедіа-продукцією; придбання і постійне нарощування числа повнотекстових баз даних та електронних видань для обслуговування користувачів;

- розвиток системи доступу в режимі on-line. Стратегія розвитку електронного каталогу передбачається в тісному взаємозв'язку з Інтернет. Вважаю доцільним планувати роботу в Інтернеті за схемою: власний каталог та інші ресурси на власному Web-сервері;

- використання Інтернет-технологій для задач автоматизації; додаткова сервісна інформація і послуги для клієнтів Web-сервера. Розвиток автоматизації бібліотечних процесів обумовлюють і потреби читачів до розширення бібліотечних колекцій, і необхідність оперативного вирішення проблем електронної доставки документів (з такою послугою, зокрема, як одержання компакт-дисків з повними текстами); електронна передплата періодичних видань; одержання електронних копій через Інтернет. До того ж використання технологій електронної доставки дозволить виділити ядро бібліотечного фонду на електронних носіях і в такий спосіб створити передумови для переходу до створення на їхній основі повнотекстових баз даних.

С. В. Пономарьова,
*завідуюча відділом прогнозування
розвитку бібліотечної справи
ОУНБ імені О. М. Горького*

Методична діяльність Бібліотеки: традиції та інновації

Становлення методичної роботи в нашій країні припадає ще на 20-ті роки минулого сторіччя. Разом з розвитком бібліотечної справи розвивався методичний вплив на діяльність бібліотек.

Саме регіональні методичні центри, ОУНБ, проводили роботу щодо забезпечення бібліотечною книгою кожного населеного пункту; здійснювали організаційну перебудову державних масових бібліотек на основі централізації (за досвідом організації бібліотечної справи в країнах Західної Європи та США); сприяли поліпшенню комплектування бібліотек; виконували науково-дослідні розробки в галузі вивчення читацьких інтересів і запитів; займалися проблемами розміщення мережі бібліотек та налагодження співробітництва бібліотечних установ з іншими організаціями і закладами.

У 60-80 роки минулого сторіччя чітко визначилися форми методичного керівництва:

- виїзди з метою вивчення діяльності бібліотек і надання їм практичної допомоги;
- вивчення інновацій в бібліотечній справі та впровадження їх у практику бібліотек;
- організація підвищення кваліфікації фахівців (від традиційних семінарів, читання лекцій на курсах до науково-практичних конференцій, консультативної допомоги).

Нині в системі методичної роботи спостерігаються значні зміни. З одного боку, вони пов'язані зі світовими процесами глобалізації і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, демократизацією суспільства, посиленням впливу міжнародної бібліотечної практики, необхідністю адекватного реагування на зміни, що відбуваються в державі. З другого боку, не можна не враховувати відчутного погіршення фінансування бібліотечної сфери, певної невизначеності місця і ролі бібліотечних установ у період становлення місцевого самоврядування тощо.

Вже зараз ми спостерігаємо зростання ролі бібліотечних асоціацій та їхнього впливу на роботу бібліотек. Це пояснюється тим, що в світовій практиці саме асоціації вирішують проблемні питання в галузі бібліотекознавства. Зближення методичної роботи з діяльністю бібліотечної асоціації має місце і в нашій області, чому значною мірою сприяло створення ЗБА (1998 р.).

Сьогодні значною мірою змінюються пріоритети методичної діяльності головної регіональної бібліотеки, наповнюються новим змістом традиційні функції та з'являються нові – прогнозуюча, рекламна, соціологічна. Саме ці тенденції викликали необхідність певної реорганізації нашої методичної служби, про що свідчить і її назва – відділ прогнозування та розвитку бібліотечної справи.

Серед основних функцій головного регіонального методичного центру – аналізування діяльності ЦБС за різними напрямками їх функціонування, що дає змогу не лише характеризувати ситуацію, але й керувати змінами, які відбуваються у комплектуванні книжкових фондів, культурно-дозвіллевій, просвітницькій, інформаційній роботі. Типовим зразком цього є щорічні статистичні аналізи діяльності державних бібліотек області. Виявлення стану бібліотечного обслуговування населення області, надання адресної консультативної методичної допомоги (досить часто на прохання керівництва ЦБС) здійснюється також під час виїздів на місця. Навіть у найскладніші часи ми намагалися щорічно обстежувати кожну ЦБС. Головна мета ознайомлення з діяльністю бібліотек – вивчення цікавого досвіду, надання конкретних професійних порад у нелегких ситуаціях. Аналітичне вивчення та аналізування стану і розвитку бібліотечної справи в регіоні дає можливість прослідкувати як позитивні, так і негативні тенденції, внести певні корективи. Наприклад, нам вдалося своєчасно передбачити процес децентралізації бібліотек у зв'язку з реалізацією положень Закону України “Про місцеве самоврядування” (Пологівський, Розівський та інші райони), виробити певну стратегію розвитку бібліотек в нових умовах.

Провідне місце в системі методичної роботи ОУНБ імені О. Горького займає безперервна освіта спеціалістів ЦБС різних категорій. Розуміючи нагальну необхідність зміни бібліотечних стереотипів, ми намагаємося урізноманітнювати форми і зміст професійного навчання та перепідготовки. Незабаром виповниться десятирічний ювілей діяльності клубу директорів ЦБС, який став творчою лабораторією для керівників районних та міських бібліотек. В рамках клубу на семінарах-практикумах, тренінгах, “круглих столах” обговорюються

найзлободенніші проблеми функціонування бібліотечної мережі: пошук позабюджетних джерел фінансування, розвиток і збереження бібліотек, співпраця з місцевими органами влади тощо. В останні роки все частіше практикуємо виїзні семінари-практикуми. Їх базою були Енергодарська, Бердянська міські та Приазовська, Оріхівська районні ЦБС. Намагаємося не залишати без своєї професійної опіки і спеціалістів інших категорій: методистів і бібліографів ЦБС, працівників відділів комплектування, обслуговування (для останніх заняття проводимо спільно з обласною бібліотекою для юнацтва). Різномплановим і за формою і за змістом був, зокрема, обласний семінар-практикум “Бібліотека – інформаційний центр місцевого співтовариства” (червень 2004 р.). Бібліографи ЦБС брали участь у професійному спілкуванні “Електронне майбутнє публічних бібліотек”, практичних заняттях, “круглому столі” з проблем інформування місцевої спільноти, презентації інформаційної програми ТV “Запоріжжя “Мій рідний край”.

У центрі нашої уваги сільські бібліотеки, яким, в силу об’єктивних і суб’єктивних причин, найважче пристосуватися до реалій сьогодення. З метою допомоги бібліотекам села два роки тому була оголошена благодійна акція “Сільська бібліотека”, в ході якої організовано збір літератури для сільських книгозбірень від видавництв, письменників, населення. Тільки за останній рік таким чином зібрано та передано понад 8 тисяч книг. Проблемні питання розвитку сільських бібліотек ми також вирішуємо через систему безперервної освіти, зокрема, обговорювали на засіданні клубу директорів ЦБС та науково-практичній конференції “Сільські бібліотеки в умовах економічних і соціальних перетворень”. Учасники останньої, до речі, прийняли документ “Концептуальні основи розробки програми розвитку сільських бібліотек Запорізької області на 2004-2010 роки”.

Застосування активних методів навчання надає можливість учасникам вільно спілкуватися, пропонувати на розгляд різні професійні проблеми, особисті альтернативні рішення. У своїх рекомендаціях ми пропонуємо і низовим методичним центрам орієнтуватися на такий підхід до професійного навчання.

Конкретнішою і цілеспрямованішою за змістом стала наша видавнича продукція. Зараз – це комплекс методичних матеріалів різних форм і з різними цільовими установками, а саме: консультативно-методична допомога (методично-бібліографічні матеріали “Бібліотеки – на допомогу виборам до Верховної Ради України і місцевих рад”, “Робота бібліотек з роз’ясненням прав споживача”, “Звіти бібліотек

перед населенням як форма зв’язку з місцевою громадськістю”, серія “Запитуйте – відповідаємо”); підвищення кваліфікації і перепідготовка бібліотечних кадрів (примірні програми районних (міських) семінарів-практикумів з актуальних питань – організації обслуговування пенсіонерів і людей похилого віку, популяризації літератури про новий Земельний кодекс України, етики бібліотекаря тощо); інноваційна діяльність (передусім – це узагальнення досвіду “В гостях у Запорізької міської ЦБС”, “Свято читача у Приазовській РЦБС). Доброю підмогою у налагодженні контактів між бібліотеками різних рівнів стала бібліотечна газета “Клубок”.

Невід’ємною частиною методичної діяльності є науково-дослідна робота, яка певною мірою сприяє створенню інновацій та їх розповсюдженню. Серед досліджень останніх років найбільш резонансними були “Стан формування і використання бібліотечних фондів у ЦБС області” та “Потреби населення в бібліотечних послугах”. Висновки цих досліджень дали цінний матеріал для вдосконалення роботи бібліотек області. Визначення шляхів розвитку бібліотечної справи в області неможливе без осмислення минулого досвіду. Тому дослідження історії бібліотек у Запорізькому краї в останні роки займає одне з провідних місць у науково-методичній діяльності. Результати цих пошуків висвітлювалися на вже традиційних краєзнавчих читаннях, базою яких є Бердянська МЦБС, в ході науково-практичної конференції (2002 р.), у збірниках “Історія бібліотечної справи на Запоріжжі” (2 вип.).

Організація методичної роботи за багатьма параметрами співпадає з завданнями інноваційної діяльності. На нинішньому етапі розвитку ми докладаємо всіх зусиль до пошуку і відбору готових інноваційних рішень, придатних для використання, адаптації їх до умов наших ЦБС. Це стосується запровадження системи сервісних послуг, обслуговування мало захищених верств населення тощо. На часі – інформатизація бібліотек. І хоча зараз лише 5 ЦБС (Енергодарська, Бердянська, Запорізька міські та К-Дніпровська і Приазовська районні) мають комп’ютерну техніку та освоєння електронного середовища – основний перспективний напрямок методичної діяльності.

Проблеми, з якими доводиться стикатися нашій методичній службі (недосконалість правової бази, скорочення мережі бібліотек, відсутність стабільного фінансування, погіршення стану комплектування книжкових фондів суспільних книгозбірень та матеріально-технічної бази закладів, втрата престижу професії тощо), не є суто запорізькими, вони характерні для всієї України і потребують вирішення на державному рівні.

Вважаю, що труднощі, які переживають методичні центри разом з бібліотеками, тимчасові, і ми ще побачимо дійсне відродження бібліотечної справи у нашому краї.

Підсумковий документ обласної науково-практичної конференції “Регіональна бібліотека: розвиток потенціалу в сучасному інформаційному просторі”

Науково-практична конференція присвячена 100-річчю від дня заснування провідної бібліотеки Запорізького краю, яка зробила вагомий внесок в історію вітчизняної бібліотечної теорії і практики, та, реалізуючи свою місію, позитивно впливає на функціонування всієї системи бібліотек регіону.

Мета конференції – підведення підсумків діяльності та визначення стратегічної лінії подальшого розвитку ЗОУНБ імені О. М. Горького.

Учасники науково-практичної конференції відзначили, що сьогодні Запорізька ОУНБ імені О. М. Горького – одна з найбільших регіональних бібліотек України, важливий соціокультурний центр області. Вона має статус науково-методичного, науково-інформаційного закладу, є хранителькою національного літературного надбання, книгосховищем краєзнавчих, особливо цінних і рідкісних видань, бере участь у розробці та реалізації регіональної культурної політики в галузі бібліотечної справи, створенні Державного реєстру національного культурного надбання, втіленні державних Програм поповнення бібліотечних фондів, збереженні бібліотечних фондів та архівних документів, інформатизації, впровадженні проектної діяльності зі створення інформаційного порталу та функціонування Інтернет-центрів (LEAP, IATR).

Учасники науково-практичної конференції висловили пропозиції Міністерству культури і мистецтв України, Національній Парламентській бібліотеці України, обласному управлінню культури Запорізької облдержадміністрації, окреслили перспективні завдання своєї діяльності.

Учасники науково-практичної конференції звертаються з проханнями та пропозиціями до:

1. Міністерства культури і мистецтв України:

– виявити законодавчу ініціативу та активізувати розробку і затвердження Інструкцій з обліку, зберігання бібліотечних фондів, нової державної форми статистичної звітності, сприяти впровадженню тарифної сітки посадових окладів працівників бюджетної сфери, у т. ч. і бібліотекарів та введенню в дію положень частини 5 статті 30 Закону

України “Про бібліотеки і бібліотечну справу”;

– прискорити вирішення питання про обов’язковий платний примірник документів української книги для ОУНБ;

– надавати підтримку проектній діяльності бібліотеки, спрямованій на реалізацію Національних програм інформатизації, поповнення бібліотечних фондів новими книгами та періодикою, збереження бібліотечних фондів.

2. Національної парламентської бібліотеки України:

– надавати наукову і практичну допомогу у створенні Державного реєстру національного культурного надбання, а також у застосуванні методики індексування документів з використанням інформаційно-пошукового Тезауруса.

3. Управління культури облдержадміністрації:

– затвердити на регіональному рівні програму збереження бібліотечних фондів, яка є документом, що наділяє ЗОУНБ всіма правами і обов’язками по забезпеченню зберігання документальної бази головного книгосховища регіону;

– розробити Програму охорони бібліотечних фондів та забезпечення їхньої безпеки (модернізація автоматизованої системи пожежогасіння і охоронної сигналізації, впровадження контрольно-пропускної системи, застосування штрих-кодування особливо цінних носіїв інформації);

– сприяти підготовці та перепідготовці бібліотечних кадрів ЗОУНБ на базі Мелітопольського училища культури, Запорізького факультету Київського Національного університету культури і мистецтв та Державної академії керівних кадрів культури і мистецтва;

– підтримати рекомендації Міністерства культури і мистецтв України про визнання статусу ЗОУНБ імені О. М. Горького як одного із значущих культурно-освітніх закладів регіону та включення працівників Бібліотеки до відповідного переліку зі встановленням належних надбавок до посадових окладів.

4. Обласній універсальній науковій бібліотеці імені О. М. Горького:

– продовжити активне опанування електронного середовища у забезпеченні доступу до наявних інформаційних джерел;

– забезпечити в обслуговуванні користувачів використання електронного каталогу нових видань, ресурсів Інтернет-центрів, традиційних і нетрадиційних носіїв інформації, зосереджених у структурних підрозділах Бібліотеки;

– розпочати процес автоматизованого запису користувачів, створення АРМ відділу зведеного статистичного обліку і контролю;

– розробити концепцію взаємодії бібліотек зі створення корпоративного електронного інформаційного ресурсу, зокрема каталогізації видань, що надходять до фондів бібліотек обласного центру;

– розвивати краєзнавчу бібліографічну діяльність як одного з основних напрямів роботи ОУНБ;

– здійснювати бібліографування місцевих видань, придбання та зберігання обов’язкового примірника документів;

– продовжувати взаємодію з книговидавцями і книгорозповсюджувачами, започатковану у ході проведення виставки “Запоріжжя книжкове”, налагоджувати нові контакти у придбанні друкованої продукції шляхом постійної участі у регіональному книжковому ярмарку “Хортицькі джерела”;

– розпочати створення регіонального інформаційного порталу “Запоріжжя” згідно з проектом Міжнародного фонду “Відродження”;

– зміцнювати соціальне партнерство між бібліотекою та органами влади, соціально активними громадськими організаціями, установами науки, культури, освіти, комерційними та підприємницькими структурами;

– розширювати контакти зі ЗМІ;

– здійснювати подальший розвиток інноваційної діяльності, удосконалення додаткового сервісу, розширення асортименту платних послуг.

Зміст

Бельмас Л. М. Регіональна бібліотечна політика: програма розвитку та шляхи реалізації	3
Степаненко І. П. Статус і розвиток функцій регіональної бібліотеки в сучасних умовах	6
Купреєва Н. А. Позабюджетні кошти у структурі фінансово-економічної діяльності Бібліотеки	12
Ізюмова Л. Ф. Інформатизація Бібліотеки: реалії та перспективи	16
Маслова М. В. Нові можливості довідково-інформаційної служби Бібліотеки	19
Нагорна Г. М. Регіональне бібліотечне краєзнавство: історія, досвід, перспективи	22
Шпілева В. І. Бібліотечний абонемент – місце формування книжкової культури користувача	27
Колодка Л. І. Договірні форми обслуговування абонентів МБА	30
Черних Т. Г. Літературна ІНТЕЛЕКТ палітра: пріоритети читання	33
Кійко О. М. Центр зарубіжної культури: 30 років діяльності відділу іноземної літератури	36
Савкіна О. А. Світ мистецтва: культурні зв'язки з творчою інтелігенцією краю	40
Жовниренко В. Е. Проблеми информационного обеспечения технико-экономических знаний пользователей	42

Русова В. О. Особенности формирования та критерії відбору бібліотечних зібрань	46
Бойко Н. В. Основні бібліотечні фонди: організація зберігання та забезпечення повноти використання	49
Мелехова Н. А. Практика створення електронного каталогу Бібліотеки	53
Пономарьова С. В. Методична діяльність Бібліотеки: традиції та інновації	56
Підсумковий документ науково-практичної конференції “Регіональна бібліотека: розвиток потенціалу в сучасному інформаційному просторі”	61